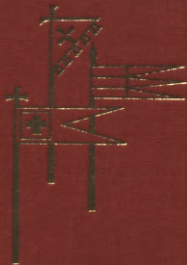
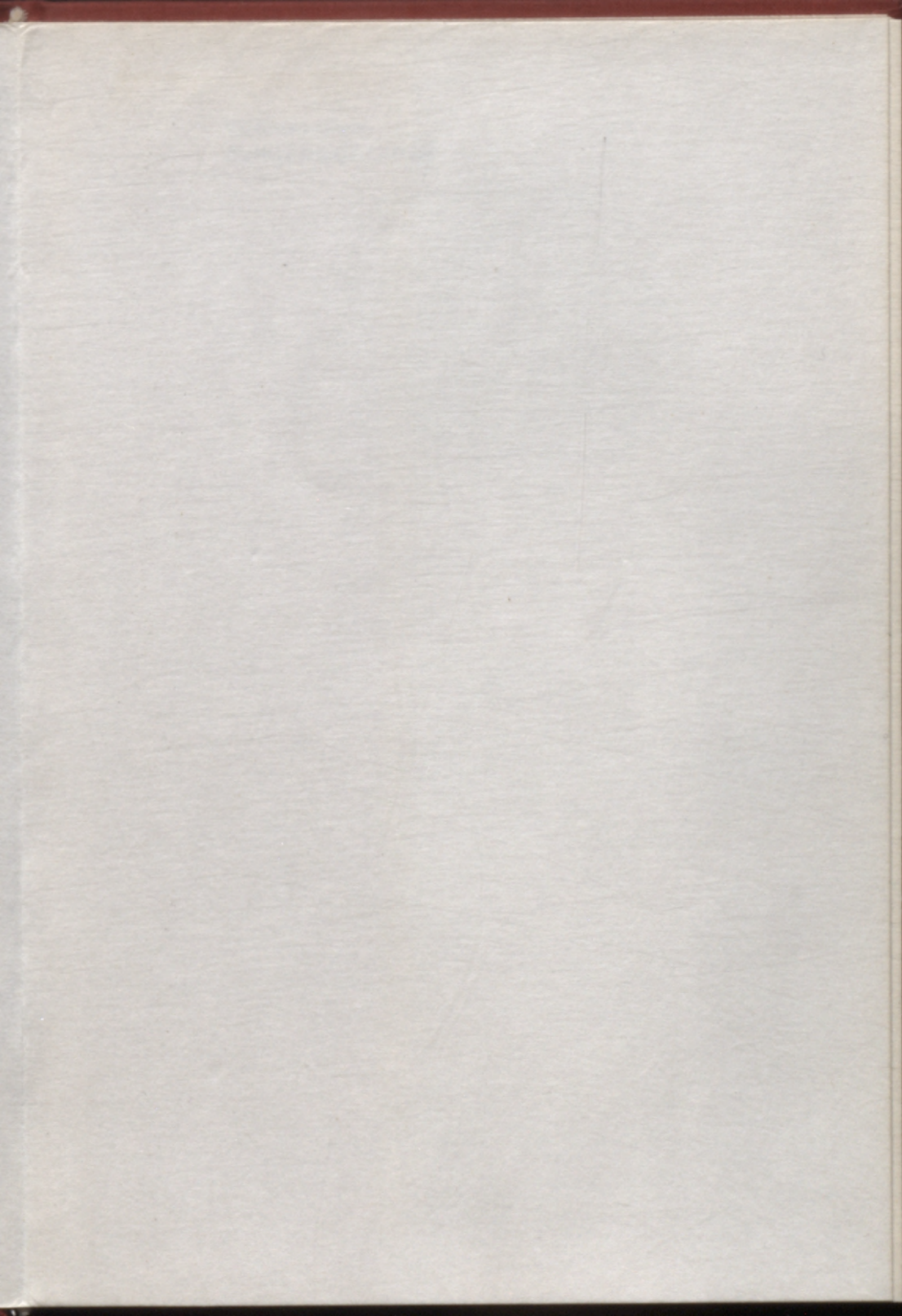
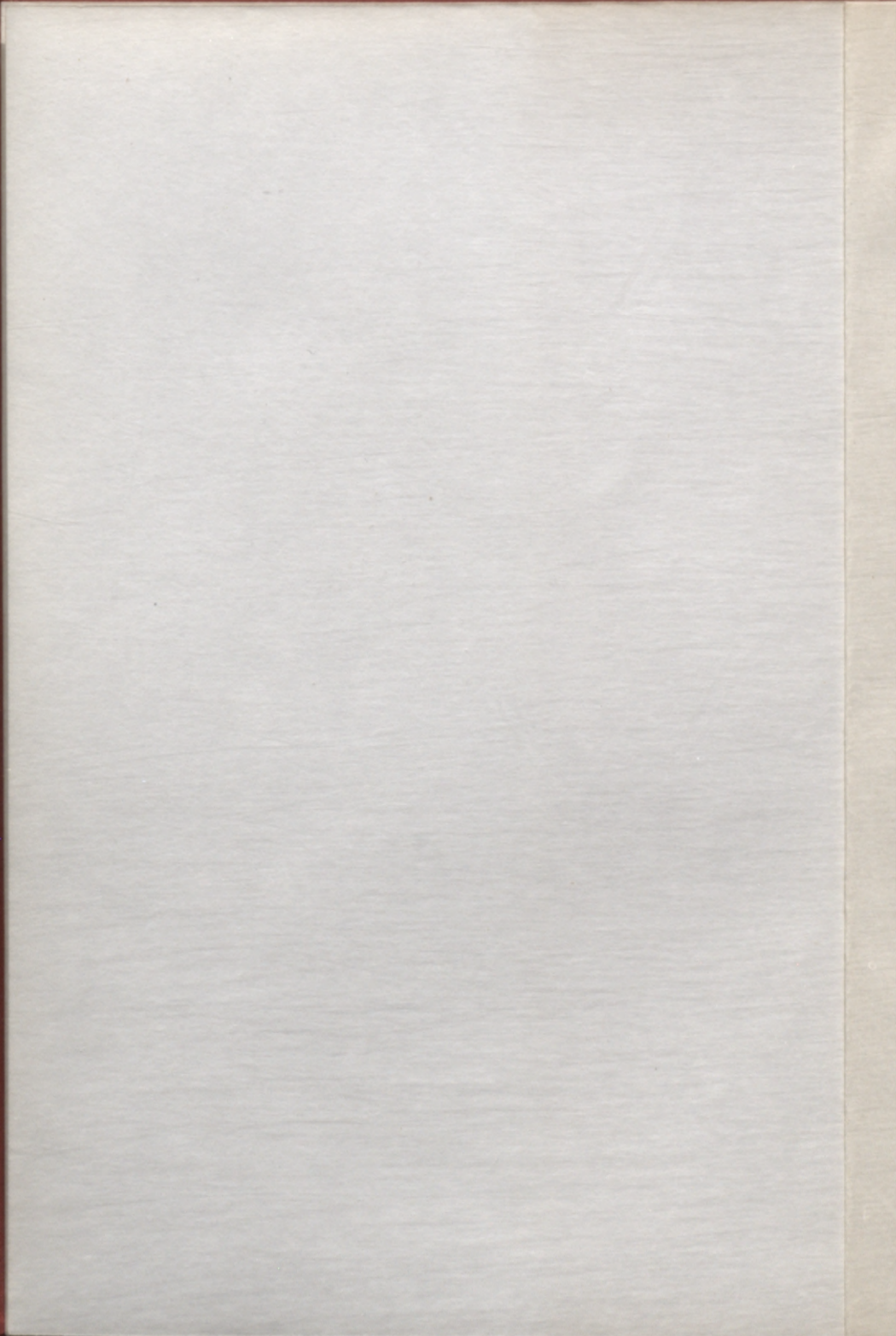

~~50-3~~
L 264

Ritvaldis Jankus

B, L

90-3

264

dulēl.

9

Valdemārs Ģinters

*Karogi
senajā Latvijā*

2548

Ritvaldis Jankus

AD Daugava 1968

Titullapas viļete:

Latvijas karogi Rīgas vārtu torņos pēc Anša Cīruļa brīvi pārstilizēta
senā Rīgas ģerboņa (1917. g. izdotas pastkartes detaļa).

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

92- 28.778

0304080352

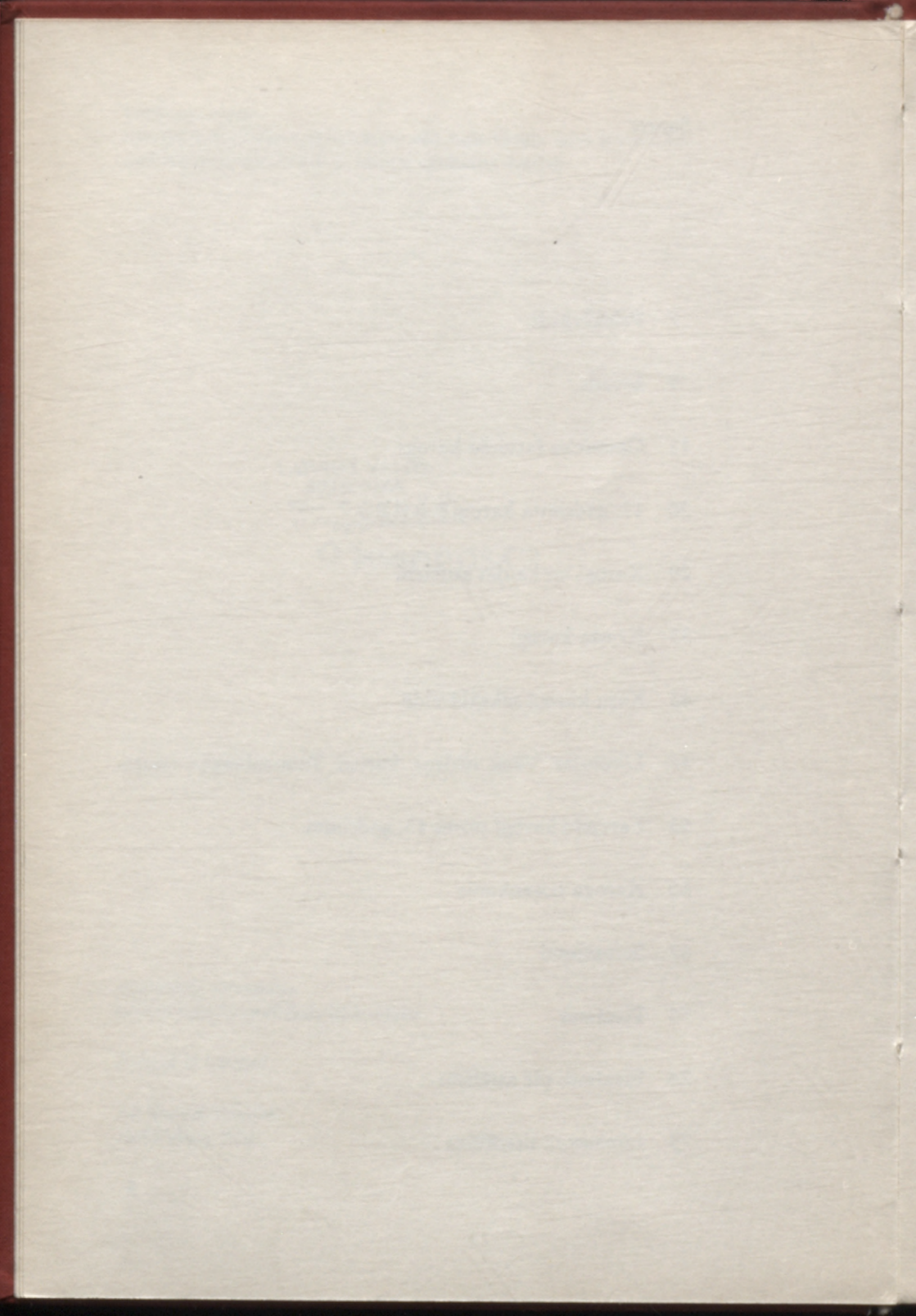
NORMUNDA HARTMAŅA
sējuma mets un grafiskais iekārtojums

Printed in Sweden

AB Duvbo Tryckeri
Sundbyberg 1968

Saturs

- 7 Priekšvārdi
- 9 Ievads
- 11 Cēsinieku latviešu karogs
- 20 13. gadsimta karogi Latvijā
- 29 Karogi un kaujas saucieni
- 33 Krusta karogi
- 43 Kaŗa karogi sakrālā vidē
- 47 Livonijas Vācu ordeŗa karogi Tannenbergas kaujā
- 55 Latvieŗu karogi pirms 13. gadsimta
- 60 Karoga nosaukums
- 67 Secinājumi
- 70 Piezīmes
- 74 Piezīmes pie attēliem
- 75 Izmantotā literātūra

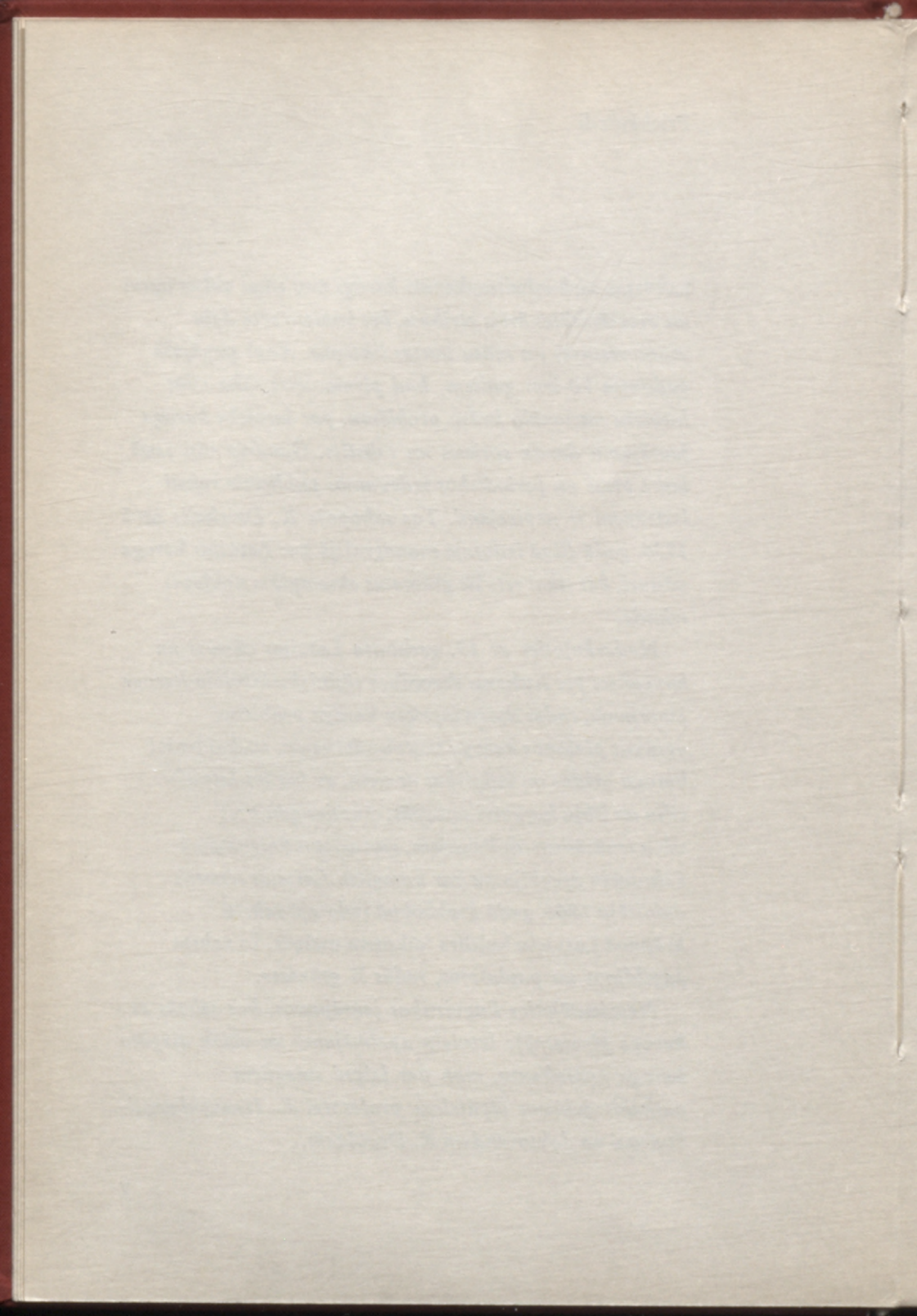

Priekšvārdi

LATVIJAS sarkanbaltsarkanais karogs nav tikai valsts varas un suverēnitātes ārējs atribūts, bet iemieso sevī daļu mūsu vēstures un mūsu tautas likteņus. Kopš pagājušā gadsimta 70-iem gadiem, kad pirmo reizi sāka ciltāt latviešu nacionālo krāsu problēmu, par latviešu karoga jautājumu daudz spriests un rakstīts. Gandrīz visi savā laikā presē un periodiskos izdevumos publicētie raksti lasītājiem ir nepieejami. Tos sakopoja K. Dzirkalis savā 1936. gadā Rīgā izdotajā monografijā par Latvijas karoga vēsturi, bet tikai rets šīs grāmatas eksemplārs nokļuvis trimdā.

Nodarbojoties ar 13. gadsimta Latvijas vēsturi un kavējoties pie Atskaņu chronikas cēsinieku latviešu karoga jautājuma, radās doma latviešu karoga problēmu aplūkot plašākos karogu vēstures ietvaros, noskaidrojot karogu veidus un izdarības ar tiem, ar kuŗām latviešu cilšu un lībju kaŗavīri sastapās, cīnoties gan pret vācu ienācējiem un krieviem, gan arī pretinieka pusē. Sākotnēju apcerējumu par karogiem Latvijas senatnē publicēju 1966. gadā Stokholmā izdotajā rakstu krājumā Latviešu kultūra laikmetu maiņās. Šo rakstu papildinot un paplašinot, radās šī grāmata.

Neorientējoties lingvistikas jautājumos, kas saistās ar karoga pirmatnējo latviešu apzīmējumu un vēlāk aizgūto karoga nosaukumu, man par laipni sniegtiem paskaidrojumiem jāpateicas profesorei E. Hauzenbergai-Šturmai un doktorandam K. Draviņam.

Ievads

VISAS TAUTAS kopš senākiem laikiem savām nozīmīgākajām izdarībām kultā, politiskā un tiesiskā dzīvē un militārā laukā radījušas simbolus, kas norāda uz attiecīgā akta nozīmi un svaru. Tāds tautu apziņā dziļi sakņots un īpaši cieņā turēts simbols vēl mūsu dienās ir karogs. Nacionālie karogi ir sava veida tautas kopības, goda un spēka simbols. Mūsdienu karogu godināšanā karogu parādēs un līdzīgās manifestācijās bieži gan saskatāma tikai ārēja sentimentāla turēšanās pie senatnē reiz veidotiem nacionāliem, politiskiem un sociāliem rītiem, kas kļuvuši par paradumu, masu suģestijas līdzekļiem un dekoratīvām rekvizītēm. Patiesa nepieciešamība pēc tāda kopības idejas simbola tomēr spēcīgi izlaužas arvien no jauna. Tā visos svinīgos gadījumos paceltais Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs ir to immanento spēku zīme, kas iedvesmo un stiprina mūsu nacionālo pašapziņu.

Latviešu nacionālo krāsu problēma tika pirmo reizi pacelta tautas atmodas laikmeta tautiskās pašapziņas kāpinājuma vidē — A. Kronvalda vadīto Tērbatas latviešu studentu literāro vakaru pulciņā. Šeit izveidojoties vecākajai latviešu studentu korporācijai Lettonia, tā 1870. gadā par savām krāsām izvēlējās Atskaņu chronikas cēsinieku latviešu karoga sarkanbaltsarkanās krāsas. Pieskaņojoties korporāciju trikolora principam, Letonijas krāsas jau gadu pēc tam tika mainītas uz pašreizējām šīs korporācijas krāsām

zaļš-zils-zelts. Kopš tā laika latviešu karoga motīvs un sarkanbaltu krāsu salikumi sastopami atkārtoti gan literātūrā, gan dziesmu svētku dekoratīvās rekvizītēs¹.

Reālu veidu šī nacionālā simbola ideja sāka pieņemt mūsu valstiskās patstāvības centienu straujā uzplūdu laikā Pirmajā pasaules karā, kad latviešu strēlnieku karogos parādās arī citi, ja tā var teikt, galvenie mūsu nacionālās heraldikas elementi, kā lecoša saule, auseklis, ugunskrusts, ozols u. c. Šo simbolu pienācīga mākslinieciska stilizējuma radīšanā izcila loma bija māksliniekam A. Cīrulum.

Latvijas karogam no daudziem karoga metiem beidzot izvēlējās A. Cīruļa 1917. gadā darināto metu, un par valsts karogu to apstiprināja ar 1923. gada 20. janvāra likumu par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatpersonu, atsevišķu iestāžu un kara kuģu karogiem. Likuma 1. pantā teikts:

„Latvijas valsts un tirdzniecības karogs ir sarkanbalt-sarkans, pie kam apakšējās un augšējās daļas divas reizes platākas par vidējo balto daļu (2:1:2); karoga garuma un platuma samērs ir 2:1. Karoga krāsa ir tumši sarkana (karmin).”

Konstatējot sarkanbaltsarkana karoga ieviešanos par nacionālu simbolu Pirmā pasaules kara beigu posmā, šī karoga vēsture ir visai īsa. Karoga krāsas ir gan atvasinātas no kāda 13. gs. it kā latviešu karoga, bet trūkst šī karoga lietošanas kontinuitātes.

Cēsinieku latviešu karogs

VĒSTURES AVOTU ziņas par karogiem Latvijā ordeņa laika sākumā, 13. gs., ir visai nepilnīgas, un senāku laiku avotos trūkst jebkāda tieša norādījuma par karogiem latviešu ciltīs. Folkloras materiāli par karogiem, pieņemot pat, ka tur saglabātas visai senas tradīcijas, chronoloģijas nedrošības dēļ šeit nav izmantojami. Latviešu seno karogu problēmas risinot, tāpēc nākas aprobežoties ar pieņēmumiem un indirektiem secinājumiem.

Latvijas valsts karoga lietošanas laiks sasniedzis apmēram pusgadsimtu. Daudz senākas izcelsmes ir karoga krāsu izvēle un sakārtojums, kas pamatojas uz vienīgo karoga aprakstu Livonijas vecākajā Atskaņu chronikā. Sniedzam šeit šīs chronikas vietas oriģināltekstu un J. Saivas tulkojumu².

*Von Wenden was zû Rîge komen
Zûr lantwer, als ich hân vernomen,
ein brûder und wol hundred man:
den wart daz mêre kunt getân.
die quâmen hovelîchen dar
mit einer banier rôt gevar,
daz was mit wîze durch gesniten
hûte nâch wendischen siten.
Wenden ist ein burc genant,
von den die banier wart bekant,
und ist in Letten lant gelegen,
da die vrowen rîtens pflegen*

*nâch den siten, als die man.
vor wâr ich ûch daz sagen kan,
die banier der Letten ist.*

J. Saivas tulkojums:

*Kā zemes sargi uz Rīgu steidza
Vēl Cēsu kopa, kā man teica.
Kad kaŗa ziņu dzirdēja,
Viens brālis simts vīru atveda.
Tie nāca braši, diženi;
Šīs kopas karogs sarkans bij,
Turklāt ar baltu svītru tas
Pēc cēsinieku parašas.
Par Cēsīm saucās pils tur kāda,
Tās karogam ir krāsa tāda.
Šī pils ir latviešos, to es
Jums varu teikt; tur sievietes
Kā vīri jā, tāds paradums
Ir viņām. To patiesi Jums
Es saku, ka latvju karogs ir tas.*

Chronikas karoga epizode sakarā ar latviešu karoga problēmu ir daudzkārt cilāta un analizēta. Svārstības līdzšinējās interpretācijās tomēr pamudina atgriezties pie tās no jauna. Mēs kaut cik tuvināties patiesībai, tikai iespējami daudzpusīgi aplūkojot vienu un to pašu jautājumu.

Chronists, tēlojot Vācu ordeņa kaŗaspēka pulcēšanos Rīgā 1280. g. cīņai pret zemgaļu lielkunga Nameiša kaŗa gājienu uz Vidzemi, starp citu atzīmē, ka no Cēsīm zemes aizsardzībai (*zur lantwer*) viena ordeņa brāļa

I s was den pulgerymmy kmit
 D y quamy in mit koczgr semut
A yn wende was zurige kome
 Zur lancw eh ich hau v nome
 Ein brud' zu wol hndt man
 Den wart das nie fut getan
 Sy gnawie honeluthm dar
 Gie eyur banir rot ge dar
 Das was mit wise dach gsmite
 Gute noch wendyschen stien
 Wo enden ist eyu burg genant
 So den dy banir wart bekant
 Zu ist in litse lanc gelogen
 Do dy braudwe ritze phlegm
 Nach den stue als dy man
 Sou war ich ouch die sage ka
 D y banir der litzen ist

Atskaņu chronikas lappuse ar atzīmi par Cēsu karavīru vienības ierašanos Rīgā 1280. gadā ar sarkanbaltsarkanu latviešu karogu.

vadībā ieradās kādi simt vīru ar sarkanu, balti pārdalītu karogu „pēc tagadējās vendu paražas”. Tālāk chronists paskaidro, ka par Cēsīm sauc pili latviešu zemē, un karoga pazīšanu saista ar šo pili. Beidzot chronists saka, ka viņš var apgalvot, ka tas ir latviešu karogs.

Chronista karoga apraksts attiecībā uz karoga veidu un piederību, resp. tā izcelšanos, pieļauj dažādus tulkojumus.

Par karoga krāsu salikuma veidu A. Švābe rakstīja: „Rīmju chronika piemin latviešu karogu baltām un sarkanām strīpām.” Vēlāk viņš pāriet uz citu variantu un chronista aprakstu tulko: „. . . karogs ir sarkanas krāsas, balti svītrots. No apraksta nedabūjam zināt, vai karoga sarkanais fons bij vienreiz vai vairākkārt sadalīts baltām svītrām, un vai tās šķēla karoga fonu vertikālā vai horizontālā virzienā.”³

Valodnieks prof. P. Šmits chronikas *gesniten* tulkoja ar „svītrots” un pieņēma, ka karogā vajadzētu būt bijušām vismaz 3—5 baltām svītrām. Pretēji tam prof. K. Štraubergs pieņēma, ka *durch gesniten* nozīmē gareniski griezts, tātad karoga baltā josla sarkano laukumu pārdalītu līmeniski⁴.

Vidusvācu izloksnē sarakstītās chronikas valodas jēdzieni bieži nepadodas adekvātam tulkojumam, īpaši gadījumos, kur chronists vārdu izvēlē vadās no atskaņām vai lieto sava laika literārās tradīcijas konvencionālās formulas. Tā konkrētā gadījumā chronikas . . . *mit wīze durch gesniten* pieļauj tulkojumus ar „balti svītrots”. Šeit *durch gesniten* tomēr drīzāk tulkojams ar „pārdalīts” un nevis svītrots. L. Mackenzens (Mackensen) karogu tā arī apzīmē par sarkanu ar vienu baltu pārdalījumu⁵. To pašu darīja J. Saiva savā Atskaņu chronikas tulkojumā.

Rietumeiropas karogu attīstībā konstatējams, ka sākotnēji pārsvarā lietoja vienkrāsainus karogus. Agro viduslaiku ikonografiskos un literāros avotos nav sastopami daudzkrāsaini karogi. Vairākkrāsaini karogi sastopami 11. gs. Sākot ar 12. gs., sāka lietot divas

krāsas, dalot, piem., vairogus divos dažādas krāsas laukumos, vai arī pārdalot vienkrāsaino lauku stateniski vai līmeniski, retāk diagonāli ar citas krāsas joslu⁶. Cēsinieku latviešu karoga jautājumā trūkst jebkāda norādījuma par to, vai tā veids pamatojas uz senākām vietējām tradīcijām, vai arī tas veidots Vācu ordeņa ietekmē, kuŗa cīņas sabiedrotie cēsinieki bija jau divu paaudžu laikā. Vadoties no tā laika pārsvarā konstatējamām karogu krāsām un to salikuma, ticamāks ir karoga sarkanā laukuma vienreizējs balts pārdalījums. Vai tas ir bijis līmenisks vai statenisks, paliek atklāts jautājums.

Analizējot chronikas tekstu attiecībā uz karoga piederību, svarīgs ir chronista *hûte nach wendischen siten* tulkojums. Parasti to tulko: „pēc tagadējās (chronikas: *hûte* = šīsdienas) vendu paražas”, chronista atskaņas dēļ lietoto daudzskaitli „siten” pārvēršot vienskaitli. Līdzīgi to jau tulkoja chronikas izdevējs L. Meijers (Meyer) vācu valodā: *nach wendischer Weise*⁷. Vācu tulkojumu var izprast divējādi, gan etniskas piederības, t. i. „vendu”, gan arī vietas — „Cēsu” nozīmē. Abos gadījumos paliek atklāts jautājums, vai chronista minētie Cēsu zemessargi bija vendi ar paradumu soļot zem karoga, kas arī bija latviešu karogs, vai arī tie bija letgaļi ar savu karogu, darinātu pēc vendu (vai cēsinieku?) karoga parauga. Zemessargu kopu var iedomāties arī ar jauktu vendu un letgaļu sastāvu. Par Cēsu zemessargu etnisko piederību nekāda tieša norādījuma chronikā nav. No uzsvēruma par viņu ierašanos Rīgā zem latviešu karoga ordeņa brāļa vadībā var tikai secināt par kopas nevācu sastāvu. Ar interpretācijas grūtībām arī izskaidrojamas svārstības šai jautājumā mūsu vēstures literatūrā.

A. Švābe, piem., raksta: „Spriežot pēc Atskaņu chronikas (9226) cēsinieku simta karogs 13. gs. bij arī latvju karogs,” bet citā vietā tulkojumā lieto parasto „pēc tagadējās vendu parašas”⁸. To pašu J. Saiva tulko: „Pēc cēsinieku parašas.” Visai ticams, ka pēdējā versija ir pareiza un chronikas *Wenden* ir Cēsis un nevis vendi. Tam par labu runā divi apstākļi.

Atskaņu chronikā vendu tautība nav pieminēta nevienā gadījumā, un chronists tādu it kā nemaz nepazīst. Aprakstot karogu, darinātu *nách wendischen siten*, varētu sagaidīt kādu chronista norādījumu uz tautību vendi, bet tai vietā chronists paskaidro, ka *Wenden* (t. i. Cēsis) ir kāda pils latviešu zemē. No tā nepārprotami secināms par chronikas latviešu karoga piederību nevis vendiem, bet gan Cēsīm jeb cēsiniekiem. Abi pēdējie varianti ir iespējami, jo chronists apzīmējumu pils (*burc*) reizēm attiecina uz pils iedzīvotājiem⁹. Pēc Atskaņu chronikas latviešu karogs tāpat nav saistāms ar vendiem bet gan ar Cēsīm. Tāds konstatējums vēl neatrisina jautājumu par karoga izcelšanās etnisko vidi. Karogu saistot ar Cēsīm, nevar atstāt malā Cēsu vendus un viņu daudzkārt cilāto etniskās piederības problēmu.

Vendus mēs pazīstam tikai no Indriķa chronikas, kuŗā tie pirmo reizi pieminēti sakarā ar viņu kristīšanu 1206. g. Indriķis tos raksturo kā pazemīgus un nabagus. Kurši tos padzina no viņu dzīves vietām pie Ventas (*a Windo repulsi*), un viņi sākumā apmetās uz Senā kalna (*in Monte Antiquo*) pie Rīgas. No turienes kurši tos atkal, daudzus nonāvējot, padzina, un pārējie atrada patvērumu pie latviešiem (*ad Leththos*). Cēsīs vendu sadzīvei ar Zobenbrāļu ordeni vajadzēja būt saskanīgai, jo Indriķis, stāstot par sirojuma gājienu uz Ugauniju 1209. g., atzīmē,

ka ordeņa mestrs Bertolds devies uz turieni ar „saviem vendiem” (*cum Wendis suis*). Igauniem 1210. g. aplencot Cēsis, chronikā minēts, ka Bertolds ar ordeņa brāļiem un vendiem trīs dienas cīnījās pie vecās pils (*ad antiquum castrum*), kuŗā toreiz ordeņa brāļi vēl dzīvoja kopā ar vendiem. Krieviem aplencot Cēsis 1218. g., ordeņa brāļi jau aizstāvas savā jaunceltajā ordeņa pilī Cēsīs, jo Indriķis min ordeņa stopniekus, kas no savas pils devās palīgā vendiem, kuŗi acīm redzot aizstāvas savā t. s. vecajā pilī, kuŗa chronikā šoreiz nosaukta par vendu pili (*Wendorum castrum*). Kad krievi 1221. g. no jauna apdraud Cēsis, Indriķis vendus atkal apzīmē par ordeņa vendiem: „Bruņinieku brāļi ar saviem vendiem devās tiem pretim . . .” Pāvesta legātam Modenas Vilhelmam 1225. g. ierodoties Cēsīs, „viņš atrada tur ļoti lielu daudzumu vendu un letgaļu”. Pēc tam kad Vilhelms bija sludinājis sapulcētiem letgaļiem, chronikā teikts, ka „arī vendiem viņš neatrāva savas mācības”. Tā tad vendiem un letgaļiem Cēsīs tika sludināts atsevišķi, no kā secināms par Vilhelma sprediķa tulkošanu divās valodās — letgaļu un vendu¹⁰.

Par vendu etnisko piederību izteikts daudz dažādu domu, tos uzskatot gan par letgaļiem, pārkuršotiem lībjiem, votiem, slaviem un baltu ventiņiem. Šķiet, ka šis jautājums nav definitīvi atrisināms¹¹. Jāšaubās, vai arī arhaioloģiskie pētījumi šai jautājumā spēs ienest kādu skaidrību. Līdzšinējam Cēsu arhaioloģiskajam materiālam ir jaukts lībiski-letgalisks raksturs¹². Vendu problēmai bija īsumā jāpieskaņas, ievērojot līdzšinējos uzskatus par Atskaņu chronikā minētā latviešu karoga vendu izcelsmi. Turpretim mēs konstatējam, ka Atskaņu chronikā vendu tautība vispār nav pieminēta un ka

chronists karoga pazīšanu saista ar Cēsu pili. Indriķa chronikā mēs sastapām divas pilis Cēsīs, t. s. veco pili, kuŗā mita vendi, un zobenbrāļu celto Cēsu ordeņa pili. Vendu veco pili mēdz identificēt ar Riekstu kalnu Cēsu pils parkā, kas pieskaitāms vismazākajiem Latvijas pilskalniem. Atskaņu chronikā Cēsu vecā pils nemaz nav pieminēta. Runājot par ordeņa mestru Venno, kas 1207. g. sāka celt Cēsu ordeņa pili, chronists atzīmē, ka tā celta latviešu aizsardzībai (*den letteschen kinden* [636]). Ievērojot to, ka vendi devuši Cēsīm vācu nosaukumu *Wenden* un ka Indriķa chronikā atkārtoti minētas Cēsu ordeņa brāļu un vendu kopējās kara gaitas un kopējās aizstāvēšanās cīņas Cēsīs, vismaz šai sakarā varēja sagaidīt vendu pieminēšanu Atskaņu chronikā. Cēsu pils bij ordeņa galvenā pils un ordeņa mestra sēdekļis. Chronistam apstākļi Cēsīs nebija sveši, un viņš Cēsīs piemin deviņas reizes¹³. Chronista paskaidrojumā par Cēsu ordeņa pils celšanu turpretim tikai uzsvērts, ka pils atrodas latviešu zemē un celta latviešu aizsardzībai.

Tādai parādībai izskaidrojums, jādūmā, meklējams prāvā laika atstarpē, kas šķīŗ abus chronistus. Indriķa chronikas laikā (apm. 1184—1227) Cēsīs ne pārāk sen patvērusies nelielā vendu tautības daļa ordeņa un Indriķa interešu lokā vēl bija gan tikai ļauri lokāls, bet tomēr vērā ņemams faktors. Apmēram 70 gadu vēlāk sarakstītās Atskaņu chronikas laikā vendi letgaļu vidū bija jau asimilēti un chronista skatījumā kā vērā ņemama savrupa etniska vienība vairs nepastāvēja. No šī laika nav arī nekādu ziņu par vendu vecās pils likteni. No visa sacītā secināms, ka Atskaņu chronikas Cēsu pils, no kuŗas minētais latviešu karogs it kā bija pazīstams, varēja būt tikai Cēsu ordeņa pils. Tā interpretējot šo daudzkrāt

analizēto Atskaņu chronikas karoga epizodi, izriet, ka
t. s. vardu jeb Cēsu latviešu karoga izcelšanās saistāma ar
Vācu ordeni, resp. ordeņa pili Cēsīs.

13. gadsimta karogi Latvijā

VIDUSLAIKU karogiem zināmi diezgan dažādi veidi un nozīmes. Militārajā laukā viduslaiku kara taktikas dēļ, kur pretinieki arvien sastapās tuvācīnā, kara spēka kārtībai cīņas karstumā sajūkot, karogiem bija visai liela nozīme. Karogi bija visa kara spēka un atsevišķo vienību kopības, pazīšanās un pulcēšanās zīmes. Aiz katra kara stāvēja kāda kara spēka vienība. Tam pievienojās psiholoģiskais faktors. Kara uzdevums kaujas laukā bija pašu cīnītājiem iedvest pašpaļāvību un drosmi, bet pretiniekam bijību. Karogiem bija jābūt kara spēka un atsevišķo vienību priekšgalā, kur bija arī kara spēka vadītāji. Tā laika karavadoņi aktīvi piedalījās kaujās un tāpēc savus karogus, kas viņu rīcības un kustības brīvību ierobežotu, nenesa, bet tos uzticēja īpašiem karodzniekiem.

Galvenie tiešie vēstures avoti par karogiem Latvijā 13. gs. ir abas minētās chronikas. Garīdznieka un misionāra Latviešu Indriķa (*Henricus de Lettis XVI, 3*)¹⁴ sarakstītā chronika satur daudz tēlojumu par karjiem un sirojumiem, kuŗos viņš bieži pats bija piedalījies. Viduslaiku baznīca, neatkarīgi no misijas idejas arvien vairāk piesavinoties arī valstiskas un tiesiskas funkcijas, tiek saistīta kara pasākumos un ir spiesta baznīcas interesēs vestos karus saskaņot ar kristiānisma ētiku. Raksturīgs tādas karotājas baznīcas pārstāvis ir chronists Indriķis. Kara lietas viņu visai interesēja, un viņš labi pārzina kara taktikas un organizācijas veidus. Bet tā kā viņš ir bīskapa priesteris, viņa redzes lokā tomēr dominē baznīcas loma un misijas darbs.

Risinot baznīcas un tās kara problēmas, radās doma par bruņinieku organizētu iesaistīšanu baznīcas militārajos pasākumos, dibinot īpašus bruņinieku garīgus ordeņus. Atskaņu chronikas anonīmais sacerētājs ir Livonijas Vācu ordeņa bruņinieks. Viņš vadās no krustakaņu laikmeta bruņinieku ideoloģijas un ar tīri militāru skatu uz notikumiem apraksta ordeņa kara gaitas, ar redzamu labpatiku kavēdamies pie cīņu aprakstiem. Dažādā pieeja notikumu tēlojumos attiecībā uz karogu lomu militārā laukā parādās jau tīri statistiski. Indriķa chronikā karogus sastopam pavisam 18 vietās, pie tam ne arvien reāla karoga nozīmē, bet pieminot karogu metaforiski kā kristiānisma simbolu. Atskaņu chronikā karogi pieminēti ap 50 reizes. Te gan vērā ņemams Atskaņu chronikas aprakstītās darbības daudz gaŗākais laika posms. Abās chronikās minētie karogi, ar nedaudz izņēmumiem, visi ir bīskapa, Zobenbrāļu un Vācu ordeņa karogi. Tie bija karogi, zem kuŗiem, gan brīvprātīgi, gan uzliktas kara gaitas pildot, cīnijās arī letgaļi, zemgaļi, kurši un lībji. Pašu bruņinieku skaits nebija liels, un tā laika kara spēkā skaitliskā pārsvarā bija lībju un latviešu cilšu kontingenti. Karogi un ar tiem saistītie izdarības un kārtības noteikumi 13. gs. bija labi zināmi visām ciltīm.

Karoga un karodznieka lielā nozīme, uzturot ierindas kārtību un disciplīnu, dokumentēta Vācu ordeņa statūtos. Ordeņa brāļiem jāturas pie karoga, izņemot gadījumā, ja karodznieks (*von dem der den vanen vüret*) jeb viņu priekšnieks (*obristin*) tiem dod citu rīkojumu. Bruņinieki nedrīkst nolikt vairogu, ieročus un noņemt bruņu cepuri, ja karodznieks (*dem der vane ist bevolen*) to nav atvēlējis. Karogi uzmanāmi ar lielu centību (*mit allem vleise*). Pārceļoties pār upēm (*ein*

wasser) nevienam nav atļauts dzirdīt savu zirgu, ja to nedara karodznieks. Karogu pamest (*vlucht voo deme vanen*) ir lielākais grēks, kas nepazīst žēlastības (*de gehoret nirne keine genade*)¹⁵.

Karogus uzticēja personām ar izcilu militāru stāju un arī sociālu stāvokli. Būt karodzniekam bija liels gods, savienots ar lielu atbildību. Ja karodznieks zaudēja drosmi un bēga, tas atsaucās uz visa kaŗaspēka cīņas garu, jo karogs bija arī uzvaras simbols¹⁶. Pretiniekam zaudēt karogu bija neizdzēšams kauna traips. Karodznieka nozīme Atskaņu chronikā atkārtoti izcelta, un atsevišķos gadījumos karodznieki minēti vārdā. Vairums karogu glabājās pie kaŗa vadības, konkrētā gadījumā bruņinieku ordenī. Kaŗa pasākumam sapulcinātajiem spēkiem, sakārtojot tos pa atsevišķām vienībām, izdalīja karogus un izraudzīja piemērotus karodzniekus. Bija arī kontingenti, kas ieradās sapulcēšanās vietās ar pašu karogiem. Izciliem kaŗavadoņiem bija arī personīgi karogi.

Atskaņu chronikā, aprakstot ordeņa mestra Anno gatavošanos kaŗagājienam uz Žemaitiju (4159—4215) sniegts tādu karogu izdarību raksturīgs tēlojums. Sapulcinātā kaŗaspēkā ietilpa letgaļu, lībju, kuršu un igauņu daļas. Ordeņa soģi sakārto kaŗaspēku pēc kaŗa taktikas prasībām (*nach strītes siten* [4192]) un uztic karogus tādiem, kam bija cīņas spars un karodznieka pienākumam atbilstoša stāja. Lai kaŗotāju kārtība kaujā nesajuktu, karogu skaits pēc chronista atzinuma bijis pietiekami liels (*der baniere was dā gnūc* [4205]), t. i. katrai vienībai bija savs karogs. Izcelts tiek arī kaŗavīru apzinīgums (*só clūc* [4207]), paturot acīs savus karogus un vadoņus (*irre hērren* [4209]). Kā jau aizrādīts,

karodznieki atradās kaŗaspēka vienības priekšgalā un pavēlnieka tuvumā.

Tamlīdzīga kaŗaspēka sakārtošanas procedūra ar karogu izdalīšanu un karodznieka izraudzīšana atkārtojas pie katra kaŗagājiena sagatavošanas. Atskaņu chronika šai norisei lieto stereotipo formulu:

*Wart daz her wol geschart
nâch mancher banier ûf die wart.*

Šī formula chronikā atkārtota piecos gadījumos (2379, 9451, 9559, 11692, 11878). Chronikā lietotiem trijiem karogu nosaukumiem: *banier*, *vane* un *zeichen* nav nozīmes atšķirības. Nosaukums *zeichen* (zīme) karogiem 13. gs. izzūd un par *zeichen* tad mēdza apzīmēt kaujas saucieni. Atskaņu chronikā lietoti abi pirmie karogu nosaukumi, un *zeichen* karoga nozīmē sastopams vienu vienīgu reizi (4191). *Banier* vietā *vane* chronists atkārtoti lieto tikai atskaņas dēļ.

Indriķa chronikā aizrādījumu par kaŗaspēka līdzīgu sakārtošanas veidu sastopam vienu vienīgu reizi. Aprakstā par 1227. g. kaŗagājieni uz Sāmsalu chronikā lasāms: „Kaŗaspēks, zināms, bija liels un stiprs, bija gandrīz 20 000 vīru, kad viņi, iedalīti savās sakārtotajās vienībās, gāja ar saviem karogiem...” (*Distincte cum vexillis propriis ambulantes . . . XXX, 3*). Ordeņa karodznieki Atskaņu chronikā atkārtoti minēti vārdā. Tā cīņā ar žemaišiem ordeņa brālis Hārenes Bernhards pats ņēma rokā karogu (*brûder Bernhart von Hâren nam die banier in die hant [4840]*).

Aprakstot 1287. g. kaŗagājieni pret zemgaļiem, kuŗā ordenis tika sakauts un pats ordeņa mestrs Vilekīns krita, chronikā teikts, ka par ordeņa karodznieku izraudzīja varonīgo Šauenburgas Bertoldu, kas satvēra karogu

(*er nam den vanen in die hant* [10573]). Mintautam iebrūkot Kursā, leišus vajā ordeņa brālis Berneks ar karogu rokā (*mit deme vanen* [2551]). Sadursmē pie Imeras 1210. g. igauņu pārspēks uzbrūk Cēsu ordeņa brāļu un sabiedroto lībju un letgaļu karaspēkam; rakstot par cīņas sākumu, Indriķa chronikā uzsvērts: „Tad ordeņa brālis Arnolds satvēra karogu . . .” (*Tunc Arnoldus frater milicie sumpto vexillo . . . XIV, 8.*)

Karodznieki arī aktīvi piedalījās kaujās. Gājienam uz Sidrabeni izrauga karodznieku starp varonīgākajiem ordeņa brāļiem (11243). Sadursmē pie Sidrabenes pils vārtiem karodznieks ar vienu roku izdala sitienus, turēdams karogu otrā rokā (*sîn andere hant die trûc den Vanen* [11267]). Ar karogu spiežoties pils vārtos, viņu smagi ievaino (*der venre wart dâ sêre wunt* [11279]; *venre* = karodznieks).

Sastopoties ar pretinieku, cīņas pieteikšanas, resp. uzsākšanas zīme ir karogu pacelšana. Kad 1221. g. neliela kaņotāju vienība, pēc Indriķa uzdotajiem skaitļiem 15 ordeņa brāļi un 74 letgaļu kaņavīri, dodas cīņā pret leišu pārspēku, chronikā teikts: „Viņam [t. i. Dievam] uzticoties, viņi pacēla savu karogu un devās tiem pretim . . .” (*In quo confidentes elevato vexillo . . . XX, 4.*) Ordeņa un lībju un latviešu karaspēks 1207. g. Daugavas kreisajā krastā pie Aizkraukles, uzsākot cīņu ar leišiem, to dara ar paceltiem karogiem (*elevatis vexillis . . . XI, 5.*)

Karogi bija arī pazišanās zīmes, lai jau no tālienes atšķirtu savējos no pretinieka (*distincta per vexilla*). Indriķa chronika, aprakstot sāmsaliešu kaņa gājieni pret Rīgu 1215. g., min tādu raksturīgu epizodi. Kad divi vācu kuģi tuvojas Daugavas grīvai un vācieši uz kuģiem

upes abos krastos ierauga kaŗaspēku, viņi ir neziņā par to, kuŗā krastā atrodas savējie. Rīdzinieki viņiem tad dod paziŗšanās zīmi ar saviem karogiem (*Sed signum dabant eis Rigenses vexillorum demonstratione*. XIX, 2).

Cēsinieku latvieŗu karogu izņēmot, nekur abās chronikās karogu veidi un krāsas nav pieminētas. Tie bija bīskapa, ordeņa un tā palīgspēku karogi, kuŗi chronista laikā un vidē bija visiem zināmi, un tāpēc nebija pamudinājuma tos tuvāk raksturot. Vienā pašā gadījumā, runājot par Saksijas hercoga Alberta personīgo karogu, Indriķis to apzīmē par lielu karogu: „Un, kad mēs redzējām ordeņa brāļu karogu tuvojamies un pie tam hercogu ar savu lielo karogu sekojam, mēs ļoti priecājāmies.” (XXIII, 9.) Hercoga karogs, kā redzams, pārsniedza ordeņa karogu parastos izmērus. Izcila stāvokļa personām varēja būt arī divi karogi, kas atšķīrās ne tikai pēc apmēriem, bet arī pēc nozīmes. Tā Vācu ordeņa virsmestram bija divi karogi, viens liels un otrs mazāks. Abiem karogiem bija tās pašas emblēmas — krusts ar valsts ērgli vairogā krustojuma vidū.

Abiem chronistiem bija pati par sevi saprotama lieta, ka aiz katra karoga soļo kāda kaŗaspēka vienība. Dažos gadījumos tāpēc karogu piemin pārnestā nozīmē, attiecinot to uz paŗu kontingentu. „Katrs karogs paņēma savu pulku” (*ie der vane sine rote nam* [2990]). Cīņā ar leiŗiem, ceļot tiltu pāri Skujenes upei (*Schenen ein wasser ist genant . . .* [11881]), Atskaņu chronikā teikts, ka vāci devās virsū pagāņiem ar trijiem karogiem (*mit drin baniren . . .* [11949]), ar ko sacīts, ka triecienā piedalījās trīs kaŗavīru vienības, katra ar savu karogu.

No kaŗa karogu kopuma abi chronisti izceļ vienīgi bīskapa un ordeņa Sv. Jaunavas karogu. Aprakstot

1212. g. Sateseles pils aplenkšanu, Indriķis stāsta, ka bīskaps sūtīja savu karogu pilī. Pils aizstāvji padodas un uzceļ pilī sv. Marijas karogu (*Vexillum beate Marie* [XVI, 4]). Pilī uzsūtītais bīskapa karogs tāpat bija Sv. Jaunavas karogs. Kādēļ bīskaps sūtīja savu karogu, cīņām turpinoties, vēl neieņemtā pilī? Sateseles pils ieņemšanas epizodi interpretējot no cita viedokļa, konstatējams, ka šeit chronikā vienīgo reizi tēlots kāds viduslaiku kaŗos visur piekopts paradums — iekarotā vietā, pilī vai pilsētā uzstādīt savu karogu par uzvaras zīmi (viduslaiku avotos apzīmēts par *triumphale vexillum* vai arī *pro indicio victoriae*). Pils iekarošanas cīņās aizstāvju lībju pusē bija iestājies cīņas atslābums, un viņi sūtīja no pils savus vecākos sarunām ar bīskapu. Bīskaps, kā redzams, to uzskatīja par gatavību padoties un uzsūtīja savu karogu, lai lībji to uzstādītu pilī kā padošanās zīmi. Pils aizstāvju starpā nebija vienprātības, un vieni karogu cēla augšā, citi to atkal gāza zemē. Cīņa tiek turpināta, kamēr lībji beidzot tomēr ir spiesti padoties un par zīmi tam uzcēla pilī uzsūtīto bīskapa karogu.

Nevācu karogus abi chronisti piemin tikai nedaudzos izņēmuma gadījumos. Bīskapa un ordeņa kaŗaspēkā iekļautie lībju un letgaļu kontingenti cīnījās pārsvarā zem karogiem, kurus tiem piešķīra, resp. izdalīja, kārtojoties cīņai, viņu kaŗa kungi. Atskaņu chronikā tomēr atrodami aizrādījumi arī par latviešu cilšu kaŗavīru vienību pašu karogiem.

Kad Rīgā sapulcētais vācu, igauņu, lībju un letgaļu kaŗaspēks dodas ceļā uz Zemgali, tiek ieraudzīts kuršu kaŗogs un kāds kuršu kaŗotāju pulks, kas, lepni soļojot, piebiedrojas kaŗagājienam (*der Kuren banier wart vernomen, die mit ir here in stolzer var zû der reise*

kómen dar [5370]). Kuršiem šeit — nepārprotami — ir pašiem savs karogs.

Krievu karogi pieminēti vairākos gadījumos. Ordeņa mestra Folkvina (Volkvin) vadītais vācu, lībju un letgaļu apvienotais kaŗaspēks 1218. g. sadursmē ar krieviem pie Puidisu (Igaunijā) iegūst Novgorodas lielkņaza un divu citu krievu kņazu karogus (. . . *ceperunt vexillum regis magni Nogardie* . . . XXII, 2). Atskaņu chronikā krievu karogi pieminēti trīs reizes, tos raksturojot par bagātiem un spožiem (*ričh* [2218], *liechtgevar* [7579]). Kad vācu, lībju un letgaļu kaŗaspēks atsit krievu iebrukumu, pēdējie pamet kaujas laukā „daudzus bagātus karogus” (*vil maniche banier riče* [1590]).

Karogs kā tiesību simbols parādās Latvijā 13. gs. sākumā lēņa karoga veidā. Atskaņu chronikā lēņu akti nav pieminēti, bet no Indriķa chronikas izriet, ka bīskaps Alberts vietējiem valdniekiem nodevis teritorijas lēņu tiesību veidā. Tas bija viduslaiku tiesību akts, ar kuŗu valdnieki savu zemi dāvināja kādam varenākam jeb augstākam garīgas vai laicīgas varas pārstāvim — bīskapam, firstam, karalim — ar tiesību to pilnīgi vai daļai saņemt atpakaļ lietošanā. Līdz ar to viņi stājās lēņa jeb vasaļa attiecībās ar savu lēņa kungu. Lēņa piešķiršanu simbolizēja lēņa kunga svinīgā aktā pasniegtais karogs (*per vexillum* piešķirts lēnis) vai karogi atkarībā no lēņa objektu skaita. Karoga lēņa paradums cēlies Vācijā ap 10. gs. beigām. Līdz 12. gs. vidum karoga lēņus piešķīra pats karalis vai ķeizars, un tikai vēlāk šīs tiesības pāriet arī uz pārējiem laicīgiem un garīgiem valdniekiem. Vidusaugšvācu 13. gs. dzejā šo aktu īsi formulējis mūsu chronista laika biedrs Ešenbachas Volframs (Wolfram

von Eschenbach), kas pats bija neliela lēņa īpašnieks, savā *Parsifalā*:

*Es vēlos godā no viņa rokas
ar karogu saņemt savu zemi.*¹⁷

Vienīgo tāda lēņa akta aprakstu Latvijā sniedz Indriķa chronika. Bīskapa Alberta kaŗagājienā uz Jersiku 1209. g. Jersikas pils un pilsēta tika izlaupīta un nodedzināta, aizvedot uz Rīgu lielu kaŗa laupījumu un starp gūstekņiem Jersikas Visvalža sievu. Visvaldi (chronists viņu titulē par *rex* — karali, firstu), kas bija paglābies no gūsta, pārbēgdams uz Daugavas otru krastu, aicina uz Rīgu un piespiež viņu pieņemt bīskapa miera noteikumus. Karoga lēņa aktu Indriķis attēlo šādi: „. . . un savu valsti viņš [Visvaldis] nodeva tai pašai baznīcai un saņēma to atpakaļ no bīskapa rokas līdz ar trim svinīgi pasniegtiem karogiem . . .” (XIII, 4). Uzglabājusies ir arī pati lēņa grāmata, kas chronikai atbilstošā vietā skan: „Pēc tam zvērējis mums vasaļa uzticību, viņš svinīgi saņēma no mūsu rokas minēto Jersiku ar piederīgo novadu un labumiem kā lēni ar trim karogiem.” (*Cum tribus vexillis in beneficio recepit.*) Lēņa grāmatas beigās teikts: „Tas notika 1209. g. pēc Kristus piedzimšanas, Sv. Pēterā baznīcas laukumā Rīgā, pāvesta Innocenta III laikā, kad valdīja slavenais Romas ķeizars Otons, mūsu pontifikāta vienpadsmitajā gadā.”¹⁸

Karogi un kaujas saucieni

ATSKAŅU CHRONIKĀ, kā jau aizrādīts, karogu apzīmējumu starpā sastopams apzīmējums *zeichen* (zīme, *signum*), kas 13. gs. reti vairs tika lietots karoga nosaukumam, bet apzīmēja „kaujas saucienu”, kas netieši norāda uz abu kaŗa simbolu ciešu sakarību. „Zīme” varēja būt gan saskatāms, gan sadzirdams kaŗa simbols. Kaujas saucienam bija līdzīgi uzdevumi kā karogam: iedrošināt savējos, iebiedēt pretinieku un palīdzēt kaujas burzmā atšķirt savējos no ienaidniekiem. Tas bija reizē devīze un parole. Reliģiska rakstura kaujas saucieni pazīstami Vācijā jau 9. un 10. gs. Bieži kaujas saucienam kalpoja kāda par kaŗotāju patronu izraudzīta svētā vārds. Karoga un sauciena saderību labi ilustrē Romas pilsētas un pāvestu sv. Pēterā karogs (*vexillum sancti Petri*) un apliecinātais pāvesta Gregora VII piekritēju kaujas saucienam lietotais sv. Pēterā vārds. Arī Dievmāte tika piesaukta kaujās (*per invocationem sancte virginis*). Jau pirms 12. gs. Eiropā atkārtoti apliecināts paradums kaŗa karogus, t. i., redzamo kaujas zīmi, nosaukt pēc kaujas sauciena. Tā par franču bruņinieku kaujas saucienu 11. gs. minēts izteiciens „Monjoie” (sauciena interpretācijā nav vienprātības), ko reizēm lieto arī par viņu karoga nosaukumu, kaut gan tā īstenais nosaukums tai laikā bija *Romaine* (*signa Romana*), t. i., šis karogs bija Romas, resp. sv. Pēterā karogs, vēlāk franču *oriflamme*¹⁹. Krustakaŗotājiem to visai raibā sastāva un vienotas vadības trūkuma dēļ visam kaŗaspēkam kopējs kaujas

sauciens bija svarīgāks par daudzajiem karogiem. Krustakaŗotāju daudzkārt apliecinātais kaujas sauciens bija „Dievs to grib” (*Deus le volt*)²⁰.

Kaujas saucienus Latvijā lietoja arī Vācu ordenis, un tādus pazina un lietoja arī latviešu kaŗotāji. Ordeņa un sabiedroto letgaļu un lībju kaŗaspēkam mestra Folkvina vadībā saduroties ar igauņu spēkiem pie Jumaras upes, chronists atzīmē, ka abās pusēs bija sadzirdami kliedzieni (*man horte beiderhalb geschricht* [1106])²¹. Ordeņa un igauņu kaujas saucieni mums nav zināmi. Šai sakarā visai raksturīga ir Atskaņu chronikā tēlotā kaŗaspēka sagatavošanas epizode pirms cīņas uzsākšanas ar Kursā iebrukušajiem leišiem. Ordeņa vācu vienībām tiek nosacīta „zīme” (*zeichen*), kas lietojama kaujā (*in dem strite* [2636]). Tas ir vienīgais gadījums, kad Atskaņu chronikā arī pateikts, kas tā bija par zīmi. Tas bija reliģisks kaujas sauciens, visiem vācu kaŗotājiem bija jāpiesauc Dievs debesīs (*die dutschen alle glüche riefen got von himelriche* [2638]). Turpat tālāk sacīts: „Kurši kliezda savu kaujas saucienu pēc savas paražas sparīgi līdz” (*die Kuren riefen nâch irem site ir herzeichen waste mite* [2639]).

Šī chronikas vieta līdz šim ir arvien pārprasta, tulkojot chronista „kaŗaspēka zīmi” (*herzeichen*) par karogu. Tāpat chronikas *mite* šinī gadījumā nenozīmē „vidu”, bet gan „līdz”, t. i., kurši kliezda līdz ar vāciešiem. J. Saivas chronikas tulkojumā šī vieta skan:

*Bet kurši savus daudzināja,
Ap savu karogu tad stāja.*

Šeit aina, kur ordeņa kaŗavīri un kuršu vienības pirms cīņas vingrinās savos dažādos kaujas saucienos, pārvērsta par parasto pulcēšanos ap savu karogu. Žēl, ka chronists, minot vācu kaujas saucienu, nepasaka arī kuršu saucienu, bet tikai atzīmē, ka kuršiem bija savs kaujas sauciens.

Arī Indriķa chronikas cīņu aprakstos atkārtoti sastopamies ar kaujas saucieniem. Apvienoto vācu, letgaļu un libju kaŗaspēka sadursmē ar sāmsaliešiem Igaunijā 1220. g. pēdējie, sitot pa saviem vairogiem un skaļā balsī klieodzot (*clamantes voce magna*), dodas uzbrukumā. „Kliezda arī letgaļi un tie, kas bija kopā ar mums,” turpina chronists (XXIII, 9). Nepārprotami arī šeit ir runa par noteiktiem sāmsaliešu, vācu un letgaļu kaujas saucieniem.

Pretēji iepriekš minētajam ordeņa kaŗaspēka reliģiskajam saucienam, piesaucot Dievu, Indriķis min vienu laicīgu kaujas saucienu. Mēs te atgriežamies pie kādas citā sakarībā jau atzīmētas epizodes. Tā ir nelielas vienības — Kokneses Teodorika vadīto 15 bruņinieku un 74 letgaļu kaŗavīru — sadursme ar lielu leišu pārspēku. Tas ir vienīgais gadījums daudzajos Indriķa cīņu aprakstos, kur chronists citē pašu kaujas saucienu. Pretinieka maldināšanai, lai tas ticētu, ka viss kaŗotāju pulks ir vācieši, letgaļi klieodz viņiem iemācītu vācu kaujas saucienu vācu valodā: „tver tos, plēs tos, nosit tos” (*ut caperent, raperent, interficerent* XXV, 4). Leiši, ticēdami, ka tiem uzbrūk liels vācu bars, izvairās no cīņas un bēg. Šī epizode ar vienīgo vārdiski sniegto kaujas saucienu labi raksturo saucienu jau minētos uzdevumus — iebaidīt pretinieku un iedrošināt pašus. Bez sauciena citāta šeit pārsteidz chronista neparasti eksaktie skaitļi — 15 bruņinieku, 74 letgaļi un 600 leišu. Mums nav zināms

chronista izmantotais avots, bet apšaubīt stāstījuma faktiskos apstākļus nav iemesla. Nekur chronistam Indriķim nevar piedēvēt brīvas iztēles lidojumu vai konkrētiem apstākļiem neatbilstošu faktu minēšanu.

Krusta karogi

KRUSTA KAROGI latviešu cilšu un lībju kaŗavīriem bija 13. gadsimtenī visai pazīstami. Krusta ievietošana kaŗa karogos ir krusta kaŗu laika svētā kaŗa ideoloģijas raksturīgs izpaudums. Kristus uzvaras zīme — krusts (viduslaiku avotos *vexillum Christi*) apvienojas ar kaŗa simbolu un top par kaŗa karogu (*vexillum crucis, vexillum bellicum*). Tāda attīstība izsekojama arī viduslaiku Kristus tēlojumos. Līdz pirmā gadu tūkstoša mijai Kristus augšāmcelšanās ainās Kristus tēlots ar savu uzvaras zīmi — krusta zizli. Sākot ar 11. gs., krusta zizlim tiek pievienots karogs, sākumā vienkrāsains. 12. un 13. gs. un arī vēlāk Kristus tēlots ar krusta karogu, kuŗam ir tā laika parastā karoga forma — pilnīgi identiska ar kaŗa karogiem. Tā laika pāvestiem bija paradums kaŗavadoņiem, kas kaŗo kristietības interesēs, piešķirt savu t. s. sv. Pēterā karogu, kas it kā bijis balts ar sarkanu krustu²².

Pieņem, ka vienīgie tādi pāvesta karogi redzami starp daudzajiem karogiem t. s. *Bayeux* paklājā. Paklājs darināts ap 1077. gadu, un tur 70 m gaŗā tēlojumu virknē attēlots normaņu hercoga Vilhelma Iekaŗotāja kaŗagājiens uz Angliju 1066. g. un liktenīgā Hastings kauja. Pāvests Aleksandrs II bija šim pasākumam labvēlīgs un piešķīra Vilhelmam savu sv. Pēterā karogu (*vexillum sancti Petri*), ar to nodrošinot viņam apustuļa palīdzību. Paklājā attēloto 47 karogu starpā ir daudzi krusta karogi, un arī Vilhelms atkārtoti tēlots ar krusta

Normaņu hercogs Vilhelms Iekarotājs ar pāvesta Aleksandra II 1066. gadā piešķirto sv. Pēterā karogu pieņem ziņnesi.

karogu²³. Visiem 11.—13. gs. karogiem ar nedaudz izņēmumiem ir neliela iegarena četrstūra forma ar vienu līdz trijiem, reti vairākiem, ķīļveida izgriezumiem, radot karogam vimpelū veida mēles. Karogu mēļu forma variē no smailla trīsstūra līdz lenšu veida sloksnēm. Minētais hercoga Vilhelma *Bayeux* paklājā attēlotais sv. Pēterā karogs ir raksturīgs tāda veida karogs ar četrām smailla trīsstūra mēlēm.

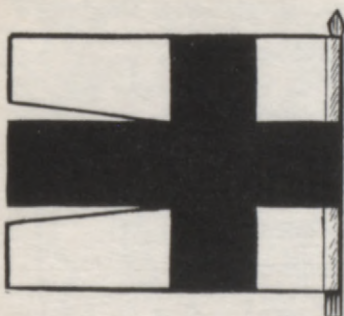
Tā laika kara karogi bij t. s. šķēpu karogi, t. i. karogu piestiprināja kaujas šķēpam (viduslaiku *hasta signifer*), un to darīja tikai, gatavojoties karā. Svētās Romas valsts karogs sākumā arī bija krusta karogs. Šeit jau citētais

Ešenbachas Volframs to zīmīgi piemin savā bruņinieku dzejā *Villehalms* (*Willehalm*. 1215. g.):

*un krusta zīmi sieni atkal klāt
ar tiesību valsts karogs
lai nes krustu.
(un bind die marter wieder an
mit rehte soll des riches van
daz kriuze tragen.)*

(*Marter* = krusta zīme)²⁴. Tai pašā laikā krusta kara dalībnieki sāka likt krusta zīmi uz vairoga un tērpa (tā laika avotos apzīmēti par *crucesignati*). Krusta karotāju krusta zīme karogos bija parasti sarkana uz balta pamata²⁵. Latvijā 1202. g. dibinātajam bruņinieku ordenim — Kristus bruņinieku brālība (*Fratres militiae Christi*) pieņēma franču tempļiešu ordeņa statūtus. Pārņemot statūtus, tika pārņemta arī tempļiešu nozīme — sarkans krusts uz balta pamata, papildinot to ar sarkanu zobenu, no kā cēlies ordeņa nosaukums Zobenbrāļu ordenis.

Bez krusta karotāju sarkanā krusta pastāvēja arī daudzi citu krāsu krusta karogi. Tā, piemēram, sagatavojot trešo krusta kara gājienu, Francijas karalis Filips II, Anglijas Indriķis II un Flandrijas grāfs Filips 1188. gadā vienojās par dažādām krusta kara krāsām. Franči izvēlējās sarkanu krustu, angļi baltu un flāmi zaļu. Vācu spēki, šķiet, jau pirms tam lietoja zelta krustu baltā laukumā. Kad 1236. g. pēc Saules kaujas Zobenbrāļu ordenis apvienojās ar Vācu ordeni, sarkanā krusta vietā stājās Vācu ordeņa melnais krusts²⁶. Tāds melna krusta karogs starp Tannenbergas kaujā zaudētajiem karogiem, piemēram, ir Vācu ordeņa virsmaršala karogs.

Vācu ordeņa virsmaršala karogs: balts ar melnu krustu.
Vācu ordeņa sv. Juŗa karogs: sarkans ar baltu krustu.

Starp Vācu ordeņa Tannenbergas karogiem atrodas viens karogs ar baltu krustu uz sarkana fona, kuŗu Dluġoš nosaucis par svētā Juŗa karogu (*banderium sancti Georgii*). Karogs atšķiras no pārējiem ŗeit attēlotiem Tannenbergas karogiem ar mēli augšējā stūrī. Karogu formas attīstībā, izejot no iegareniem karogiem pirms 12. gs., atzīmējama tendence, sākot ar 13. gs., veidot karogus prāvākus ar gandrīz kvadrātisku formu. Līdz tam pagaŗās mēles kļūst īsākas un bieŗi tiek reducētas uz vienu paŗu mēli karoga augšējā stūrī, t. s. ŗvenkeļa karogi (angl. *Schwenkel Banner*)²⁷. Savos paskaidrojumos par sv. Juŗa karogu Dluġoš piemetina, ka ŗis karogs bijis krustneŗu pusē (*in parte crucifera*). Tas tāpēc, ka arī poļu pusē atradās līdzīgs sv. Juŗa karogs. Viduslaiku avotos atrodami daudzi aizrādījumi par Vācu ordeņa sv. Juŗa karogiem. Marburgas Vīganta atskaņu chronikā teikts, ka ar ŗo karogu gājuŗi cīņā nevācu palīġspēki, ja tiem nebijis paŗiem sava karoga. Chronists ŗo karogu (*vexillum St. Georgii*) piemin kādas 14 reizes²⁸.

Līdzīgi krusta karogi bij arī citiem ordeņiem. Tāds, piem., ir Malta ordenim, un Johannītu ordeņa švenkeļa karogs bija pilnīgi identisks ar šeit minēto sv. Juŗa karogu²⁹.

Sv. Juris ir Palestinas svētais, un austrumu baznīca to godināja kā izcilu kaŗavīru patronu. Jau sākot ar 11. gs., viņš redzams Bizantijas karogos. Sv. Juris bija visai iecienīts tēls krievu baznīcas mākslā, un viņam veltītas vairākas ievērojamas 12. un 13. gs. krievu baznīcas. Cildināts par uzvaras nesēju (*Georgij pobedonosec*), viņš būs figūrējis arī krievu kaŗa karogos. Viduslaiku krievu karogos sastopami gan svēto rakstu teksti un krusti, gan Kristus un svēto attēli³⁰.

Rietumos viņu sākumā godināja kā svētu ticības mocekli un tikai krusta kaŗu laikā viņš top par bruņinieku patronu. Latvijā par sv. Juŗa populāritāti Zobenbrāļu un Vācu ordeņa bruņinieku vidū liecina ne vien sv. Juŗa karogi, bet arī viņa vārdā nosauktā pirmā ordeņa pils (līdz 1297. g.), Juŗa baznīca un divi Juŗa hospitāļi Rīgā. Viena sv. Juŗa brālība Rīgā pastāvēja jau pirms 1262. gada. Sv. Juŗa tēlojumos viņš tērpts baltā mētelī ar sarkanu krustu, tāds krusts redzams arī viņa vairogā un karogā.

Arī Rīgas kuŗu karogi sākumā bij krusta karogi. Rīgai 1270. gadā pārņemtās Hamburgas tiesības. XI nodaļā par kuŗu tiesībām (*van sciprechte*) ir noteikums par baltu krustu Rīgas kuŗu karogos (*Eyn inweig unse borgere sal voren ein wit cruce andeme vloghele*)³¹. Kāds tai pašā laikā bija Rīgas pilsētas karogs, nav zināms. Tāds karogs minēts Rīgas bīskapa Nikolaja 1232. gada lēmumā, izšķiŗot strīdu starp Rīgas namniekiem un iebrucējiem

*Siguldas komtura zīmogs ar Agnus
Dei un krusta karogu. 1271. g.*

Krusta karogs ar trīs mēlēm redzams arī 1271. g. Siguldas komtura zīmogā ar *Agnus Dei* attēlu. Ar Baltijas telpu pēc leģendas saistās arī Dānijas valsts karogs, t. s. Danebrogs. Karoga baltais krusts sarkanā laukumā ir analogs ar ordeņa sv. Juŗa karogu. Dānijas valsts karogs nav tikai vecākais no visiem pārējo ziemeļu valstu krusta karogiem, Somiju ieskaitot, bet tas ir vispār vienīgais valsts karogs, kas bez pārtraukuma un pārmaiņām ir lietošanā tik ilgu laiku. Teika stāsta, ka Dānijas karaļa Valdemāra II Uzvarētāja kaŗagājienā uz Igauniju, 1219. g. kaujā pie Tallinas (ziemeļnieku avotos Lyndanise), šis karogs, ar kuŗu dāņi uzvarēja un Ziemeļigaunijā noturējās līdz 1346. g., nokritis no debesīm. Krusta karogs ar četrām mēlēm redzams arī uz Valdemāra II laika naudām. Pieņem, ka Danebrogs varētu būt bijis kaŗagājiena organizātora un dalībnieka, Lundas archibīskapa Andreja Sunesena karogs. Dāņu pārvaldes laikā Tallinas mazajā zīmogā iekļuva baltais

krusts uz sarkana vairoga. Vēl Igaunijas patstāvības laikā, Tallinas vecajai sv. Knuta ģildei izejot svinībās un gājienos, tās priekšā plivinājās sarkans karogs ar baltu krustu³⁴.

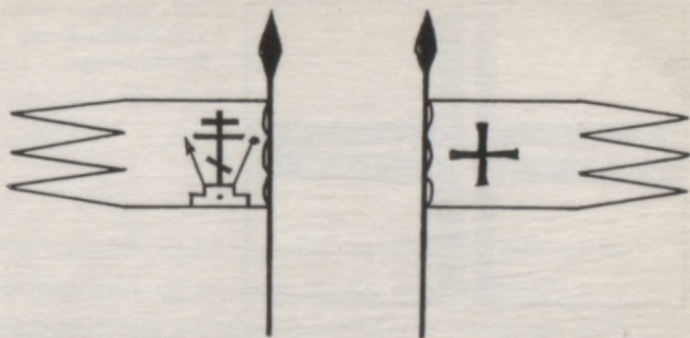
Kāds gan izskatītos Latvijas valsts karogs, ja Atskaņu chronikā nebūtu minēts Cēsu latviešu karogs?

Visas ziemeļu valstis, ieskaitot Somiju, un ar Dāniju kā pirmo, savus valsts karogus atvasināja no krusta kaŗa laika krusta karogiem. Ievērojot šo karogu populāritāti viduslaikos arī Austrumbaltijas telpā, itin labi šeit varētu iedomāties krusta karogus atšķirīgās krāsu kombinācijās kā vienotāju simbolu visām valstīm ap Baltijas jūru.

Latvijā krusta karoga tradīcija turpināta pārējos karogos. Krusta karogi bija valsts prezidenta standarts, ministru prezidenta un kaŗa ministra karogi, kaŗa kuģu karogs un vimpelis, kā arī jūŗas kapteiņa komandvimpelis. Latvijas valsts karogu tomēr veidoja pēc kāda 13. gs. vietējā karoga, ar ko tas piesaistās senam paraugam.

Igaunņu valsts karoga krāsas zils-melns-balts pārņemtas no igauņu vecākās studentu vienības (*Eesti Üliõpilaste Selts*, dib. 1870. g.) krāsām. Lietuvas dzeltenī-zaļi-sarkanais karogs apstiprināts 1918. g., bet meklējumi pēc nacionālām krāsām sākās ar leiŗu vēsturnieka Narbuta (Narbutas, 1784—1864) apgalvojumu, ka sarkanā ir Lietuvas, baltā Prūsijas un zaļā Žemaitijas krāsa. Laika gaitā pastāvēja lielas svārstības leiŗu nacionālo krāsu kombinācijās³⁵.

Krusta zīmi senie latvieŗi redzēja arī 13. gs. krievu karogos. No krievu avotiem, viduslaiku miniatūrām un ikonām redzams, ka, līdzīgi rietumiem, krievu karogi bija šķēpa karogi. Karoga forma bija vimpeļa veida, vai arī tie bija mums jau pazīstamie divu līdz četru mēļu

Krievu krusta karogi no kādas Novgorodas ikonas, kuņā attēlota Novgorodas un Suzdaļas kaņaspēka sadursme, pēdējam 1169. g. aplencot Novgorodu. Pa kreisi novgorodiešu, pa labi suzdaliešu karogs.

karogi. Sastopami arī krusta karogi, gan ar krievu ortodokso, gan ar grieķu krustu. Šai sakarībā mūs interesē dažas Novgorodas ikonas ar kaņaspēka karogu attēliem. Minētās ikonas ir gan vēlāka laika, bet ikonu gleznotājs centies attēlot kādu daudz senāku, pilsētas vēsturē ievērojamu notikumu. Minētās ikonas vairākās variācijās attēlo novgorodiešu un suzdaliešu sadursmi, Suzdaļas kņazam Andrejam Bogoljubskim 1169. gadā aplencot Novgorodu. Kaņaspēkam abās pusēs ir krusta karogi. Novgorodas kaņavīru karogus rotā ortodokssais krusts, suzdaliešu — grieķu krusts. Visi karogi ir div- un trīsmēļu karogi, tātad visai līdzīgi rietumu kaņa karogiem. Kādam citam tā paša laika Novgorodas ikonas variantam visi karogi ir sarkani vimpelī³⁶. Ikonu glezniecība ir visai konservatīva, mēs gan nezinām, cik tāl ikonu gleznotājs atdzīvinājis senākas pagātnes ainu, to rekonstruējot jeb pārnesot sava laika vidē. Ka tamlīdzīgi krusta karogi krievu kaņaspēkam varēja būt jau 12. gs. Novgorodas aplenkšanas laikā, uz to norāda citi

*Latvijas kara kuģu
sarkanbaltsarkanais
krusta karogs.*

apstākļi. Krusts Bizantijas karogos sāk parādīties jau kopš tā laika, kad Konstantīns Lielais romiešu karogu (*vexillum*) pārveidoja par t. s. *labarum* ar kristogrammu un šo uzvaras zīmi noteica par valsts karogu (kopš 325. g.). Bizantijas miniatūrās līdztekus *labarum* veida karogiem figūrē krusta karogi, kas ir pilnīgi līdzīgi tiem, kas atradās jau minētajā *Bayeux* paklājā³⁷. Ka arī krievu kaņaspēkam krusta karogi varēja būt jau 13. gs. kaņos ar ordeni un tā sabiedroto letgaļu spēkiem, par to liecina arī krievu kaņavīru attēli sv. Juņa baznīcas cilņos Jurjev-Polskijas pilsētā. Šeit gan nav karogu attēlu, bet tie paši pareizticīgo krusti, kas ikonās redzami uz novgorodiešu karogiem, šeit rotā kaņavīru vairogus (baznīca celta 1230.—1234. g.).

Latviešu ciltis un lībji, cīnoties vienlaicīgi pret militāro un politisko spiedienu no rietumiem un austrumiem, abās pusēs sastapa kara karogos tos pašus kristiānisma simbolikas motīvus, kuņu uzdevums bija nodrošināt uzvaru.

Kaŗa karogi sakrālā vidē

TIE LATVIEŠU CILŠU kaŗotāji, kas piedalījās bīskapa un ordeŗa kaŗa un sirojumu gaitās, bija liecinieki un dalībnieki arī sakrālām izdarībām ar karogiem, kādi abās chronikās, kā paši par sevi saprotami, nekur nav pieminēti. Te domāta karoga loma baznīcās, baznīcas procesijās un īpaši lauka dievkalpojumos. Tādas svēto mesu svinības klajā laukā pirms cīņas uzsākšanas un pateicības dievkalpojumi pēc izcīnītas uzvaras abās chronikās daudzkārt pieminēti, bet nav aprakstīti. Dabīgi, ka lauka dievkalpojumi nemiera pilnā, kareiviskā vidē atšķīrās no normālā baznīcas rituāla. Noskaŗa, ko rada sevī noslēgtā baznīcas telpa, bija jāpanāk ar cita rakstura līdzekļiem, kuŗu izvēle kaŗa apstākļos un bieži pašā kaujas lauka tuvumā bija visai ierobeŗota. Kādos apstākļos un vidē reizēm nācās kulta izdarības improvizēt, redzams no visai raksturīga Indriķa stāsta par igauŗa Kiriavana kristīšanu kaŗagājiena laikā Vīrijā 1219. g. Viŗa katechizēšanas aktā pats ordeŗa mestrs stāvēja kūmās. Kad Indriķis gatavojas viŗu svaiddīt ar svēto eļļu, pēkšņi izceļas kaŗa jucekļis: „Mēs tāpēc atmetām svēto svaiddīšanu un pārējos sakramentus un skrējām pie kalpošanas ar vairogiem un zobeniem . . .” Tālāk Indriķis turpina: „. . . mēs griezāmies atpakaļ un pabeidzām kristīšanu . . .” (XXIII, 7). Šī epizode spilgti raksturo, kādos apstākļos mūsu chronists, bīskapa priesteris, bija spiests pārmaiņus kalpot Dievam un zobenam.

Katru ievērojamāko kara pasākumu iesāka ar dievkalpojumu. Par karaģājienu uz Sāmsalu 1227. g. Indriķa chronikā teikts: „Un nosvinējuši mesas svinības, viņi devās pa ledu uz Sāmsalu.” (*Et celebratis missarum solempniis . . . XXX, 3.*)

Par šo kārtību liecina arī Atskaņu chronika. Kad Rīgā sapulcētais bīskapu un ordeņa karašpēks dodas uz Zemgali, tas ceļā uz Tērveti apmetās nakts atpūtai kādā pļavā pie Jelgavas (*Mitowen*). Nākošā rītā karašpēks „nodziedāja mesu” (*in deme her man messe sanc* [9555]). Tāpat pēc nakts atpūtas Tērvetē pie Svētkalna pils, pirms uzsāka gājienu Raktes pils iekarošanai, „nodziedāja mesu” (11036). Mēs te kavējamies pie lauka dievkalpojumiem, tāpēc ka svēto mesu dziedāšanas un lasīšanas svinībās (abi apzīmējumi sastopami chronikās) arī kara karogiem bija sava loma. Kā baznīcas, tā arī lauka dievkalpojumos rituāla centrālā vieta ir altāris. Mūsu chronistam Indriķim, bīskapa priesterim, piedaloties kara pasākumos, bija pārgājienos jāņem līdz viduslaikos visai parastais pārnesamais altāris, kas bieži bija tikai altāra virsas plate, kuŗu novietoja uz zemē iesistiem mietiem. Nepieciešami bija arī visi altāra piederumi: krucifikss, kauss, patēna, sv. hostijas, sv. eļļas, vīrāka trauks u. c., kas neveiksmes gadījumos krita ienaidnieka rokās. Tā, piem., Tannenbergas kaujā kara laupījuma starpā poļu rokās krita Vācu ordeņa lauka altāra piederumi, starp citu kāds vērtīgs zeltīts sudraba relikvārs³⁸. Lauka altāra rotājumam kalpoja arī tekstilijas, ar kuŗām sedza altāra priekšu un aizkara veidā centās altārim radīt fonu. Dievkalpojuma aktam ap altāri uzstādīja kara vadības un atsevišķo kontingentu karogus, kuŗu prāvāku spēku gadījumos bija daudz un

kuŗi radīja militārai videi piemērotu un dekorātīvu altāŗa vietas norobeŗojumu. Tādam kulta vietas veidojumam ir senas tradīcijas. Jau senās Romas leŗģioniem pārgājienos kulta izdarību centrā bija „karogu svētnīcas” ar leŗģiona ērgļiem, standartiem un citām mazāko vienību nozīmēm³⁹. Tāds romieŗu kaŗaspēka dievkalpojums, piem., attēlots romieŗu un sīrieŗu garnizona pilsētā Dura Europos atrasto sienu gleznojumos, kur pie ziedojumu altāŗa nostādīts leŗģionārs ar lielu karogu⁴⁰.

Tradīcija iesaistīt kaŗa karogus sakrālā sfairā ir visai zīmīga viduslaiku kaŗotāŗjai baznīcai un zināmā mēŗā turpinās līdz mūsu dienām ar karogu svētīšanu, karogu svinīgu ieneŗšanu baznīcā u. t. t.

Latvijas vēstures 13. gs. avotos par sakrālām izdarībām ar karogiem nekas nav minēts. Droŗi pieņemams, ka latvieŗu cilŗu kaŗavīri, piedaloties lauka mesu svinībās, bija liecinieki arī savu karogu svinīgai nostādīŗšanai ap altāŗi. Ciktāl latvieŗu kaŗavīros karogu rīti jau radīja pārdzīvojumus kristiānisma garā vai citādas noskaŗas, par to var būt tikai minējumi.

Karogi saņēma baznīcas svētību, ar ko tiem pieŗķīŗa zināmu maŗģisku spēku uzvaras sekmēŗšanai un nodroŗināŗšanai. Viduslaiku karogu svētīŗšanas liturŗģiskie teksti zināmi daudzos variantos. Tie visai zīmīgi raksturo karogu nozīmi un kaŗa ētisko motīvējumu no baznīcas viedokļa. Tāpēc nav lieki iepazīties ar vienu tādu karogu benedikcijas (*benedictio vexilli bellici*) piemēŗu. Tas uzglabājies daudzos viduslaiku rokrakstos un savā pamatā atrodams vēl tagadējā Romas pontifikālē. Œeit tulkojumā sniegtais teksts ir no 10. gs. otrās puses:

„Visvarenais Dievs, uzklausi Œēlīgi mūsu lūŗŗanas un svētī Œo karogu, kas kalpos kareivīskiem uzdevumiem, ar

savu debesu svētību, lai tas taptu spēcīgs pret naidīgām un dumpīgām tautām, lai ar tavu vārdu tas kristīgas tautas ienaidniekiem iedvestu bailes un būtu ticīgo spēcīgums un uzvaras pašāvēības droša ķīla. Tu, Dievs, sniedzi debesu palīdzību tiem, kas tev uzticas.”⁴¹

Ar līdzīgām liturģiskām benedikcijām neapšaubāmi svētīti 13. gs. kara karogi arī Latvijā. Citētā teksta pamatdoma ir pārliecība, ka cīņa pret baznīcas ienaidniekiem, t. i. nekristīgiem, ir Dievam tīkams un Dieva atbalstīts darbs. Kara karogi nebija tikai militāras taktikas atribūti, bet arī reliģiski simboli, kas nodrošināja Dieva un svēto palīdzību.

Livonijas Vācu ordeņa karogi Tannenbergas kaujā

KĀDI BIJA ORDEŅA un to palīgspēku karogi? Tā laika karogi nav uzglabājušies. No chronikām mums zināms cēsinieku sarkanbaltsarkanais karogs un bīskapa un ordeņa karogi, kuņus apzīmē par Svētās Jaunavas karogiem.

Tikai pateicoties Vācu ordeņa katastrofālai sakāvei 1410. g. 15. jūlija t. s. Tannenbergas kaujā, mūsu rīcībā ir 14. gs. ordeņa karogu attēli. Kaujā ar apvienotiem poļu, leišu un krievu spēkiem krita pats ordeņa virsmestrs, daudzi ordeņa komturi, fogti un citi izcili ordeņa bruņinieki. Kaŗa laupījuma starpā poļu rokās krita 51 karogs. Poļu karalis Vladislavs Jagailis jau nākošā dienā vienu karogu ar uzvaras vēsti nosūtīja uz Krakovu. Pārējie 50 ordeņa karogi greznoja tai pašā dienā sarīkotā pateicības dievkalpojumā karaļa lauka altāŗa novietni. Gadu pēc tam šos karogus novietoja Krakovas doma sv. Staņislava kapellā⁴².

Krakovas domkungs un poļu vēsturnieks Jans Dluġošs (Jan Długosz, latīnizētā vārdā Johannis Longinus) uzdeva Krakovas māksliniekam Staņislavam Durinkam uzzīmēt visus šos karogus krāsās uz pergamenta un šiem attēliem rakstīja paskaidrojumus. Dluġoŗa latīņu valodā sarakstītais manuskripts ar karogu zīmējumiem datēts ar 1448. g. un saucas *Banderia Prutenorum* ar savam laikam raksturīgo, visai gaŗo paskaidrotāju apakŗtitulu. Dluġoŗa karogu grāmata ir pēc tam atkārtojoti kopēta un arī iespiesta ar vienkrāsainiem

karogu attēliem. Dluogošs to uzņēmis arī savā lielajā Polijas vēsturē⁴³. Pēdējā ziņa par šiem karogiem Krakovas domā ir no 1603. gada. Zviedriem 1655. g. ieņemot Krakovu, šie karogi bez vēsts pazuda. Tannenbergas kaujā zaudētie Vācu ordeņa karogi atkal ieguva aktuālitāti pēc Pirmā un Otrā pasaules kara kā nacionāla prestiža objekti. Poļi 1936. g. nolēma pēc Durinka zīmējumiem pagatavot šo karogu greznus atdarinājumus, lai ar šīm uzvaras zīmēm dekorētu Krakovas pils senātoru zāli. Otrā pasaules kara vācieši, ieņemot Krakovu, šos karogus pārņēma un novietoja Marienburgas pilī (senais ordeņa virsmestra sēdekļis), kur tie greznoja pils reprezentācijas telpas. Daži ordeņa karogi redzami pazīstamā poļu batāliju gleznotāja Jana Matejko (1838—1893) savā laikā daudz reproducētajā liela formāta gleznā ar Tannenbergas kaujas tēlojumu⁴⁴.

Mūs šeit interesē 1431. g. Krakovas domā ievietotie četri Vācu ordeņa Livonijas karogi. Tie iegūti kādā citā poļu sadursmē ar ordeņa spēkiem, saņemot gūstā Vidzemes zemes maršalu ar septiņiem komturiem. Livonijas Vācu ordeņa mestrs šai karaģājienā nepiedalījās, bet viņa karogs, par kuŗu viņa prombūtnē disponēja sadursmē gūstā kritušais maršals, atradās starp minētajiem četriem karogiem. Ordeņa mestra karogs reprezentē karogus, kuŗus atkārtoti min Indriķa un Atskaņu chronika kā Rīgas bīskapa un ordeņa Svētās Jaunavas karogus. Balta karoga vienā pusē attēlota kronētā Dievmāte ar Kristus bērnu uz rokas un globu kreisajā rokā. Karoga augšējā stūrī ievietots vairogs ar ordeņa melno krustu. Karoga otrā pusē stāv sv. Mauricijs zeltā rotātās bruņās, baltā mētelī ar vimpeļa šķēpu vienā un ordeņa vairogu otrā rokā. Ordeņa melni krustotais vairogs

Livonijas Vācu ordeņa mestra t. s. Svētās Jaunavas karogs ar sv. Maurīciju karoga otrā pusē. Ar līdzīgu motīvu bija Rīgas bīskapu sv. Marijas karogs — „vexillum beate Marie”, bet bez ordeņa ģerboņa un patrona sv. Maurīcija karoga otrā pusē.

ievietots vēlreiz augšējā stūrī. Identificējot šo karogu ar mūsu chronistu Svētās Jaunavas karogu, vērā ņemams, ka chronistu minētie karogi ir agrāka laika un ka Durinka zīmējumos un to reprodukcijās ienests pavisam cita laika stils. 13. gs. pirmās puses karogos Madonna jāiedomājas tēlota stingrā vēlā romāņu jeb agrā gotiskā stilā. Trūkst arī jebkādu norādījumu par to, ka šais karogs jau tad figurējis kaņotāju patrons Sv. Maurīcijs.

Otrs Dlugoša attēlotais karogs pieder kādai Vidzemes kaņaspēka vienībai ar diviem vadoņiem — Aizkraukles un Daugavpils komturiem. Tas ir vimpļa karogu tipa melns karogs (ordeņa krāsa) ar divām baltām sešstūrainām zvaigznēm. Zvaigznes norāda uz karoga piederību Aizkraukles komturam. Tādas zvaigznes atrodas 15. gs. Aizkraukles komtura zīmogos⁴⁵.

Trešais karogs ir balti-melni-balts trīsmēļu karogs. Tas ir neapšaubāmi Livonijas Vācu ordeņa karogs, bet par tā

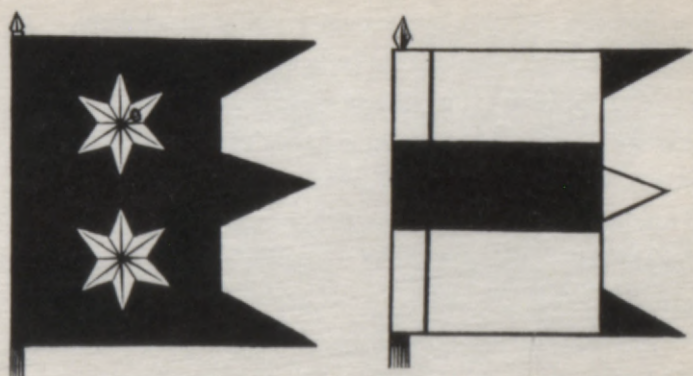
tuvāko piederību nav skaidrības. Dlugošs min Felines (Vilandes) un Kurzemes komturus, bet tāda Kurzemes komtureja nekad nav pastāvējusi.

Ceturtais karogs ir pilnīgi līdzīgs trešajam. Pēc Dlugoša datiem tas piederējis kādam kontingentam, ko vadīja Kokneses fogts.

Nav iemesla apšaubīt minēto karogu piederību ordeņa kaŗaspēka vienībām, kas bija komplektētas Latvijā. Tannenbergas karogi krita poļu rokās 1410. gadā. Droši pieņemams, ka vairums šo karogu darināti jau 14. gs. vidū un beigās. Karogu tradīcija ir visai konservatīva, un karogus kopa un glabāja rūpīgi. Laikā, kas tos šķīra no Latvijas 13. gs. karogiem, bija gan daļēji pārveidojusies karogu forma, bet karogu krāsas un to salikums savos pamatos bija tie paši.

Vadoties no ziņām abās chronikās par 13. gs. karogiem un no Vācu ordeņa karogu zīmējumiem, konstatējama to piederība trijām atsevišķām karogu grupām. Divas no tām karogu vēstures literātūrā parasti apzīmētas par pirmsheraldikas un heraldikas laika karogiem. Kaŗa karogus saskatīt un pazīt jau no tālienes bija visai svarīgi. Optiskais faktors lielā mērā noteica krāsu izvēli, atstājot otrā vietā krāsu simboliku, vai arī cenšoties vienu ar otru saskaņot. Tādi karogi bija vienkrāsaini vai ar dažādu spilgtu kontrastkrāsu ģeometriski sadalītiem laukumiem. Līdztekus tam jau visai agri sastopami karogi ar visāda rakstura emblēmām, bet kaŗa karogu starpā tādi bija reti un tie vēl nesaistījās ar noteiktām personām vai teritorijām. Šo karogu simbolika bija pārsvarā reliģiskas dabas⁴⁶.

Viens iemesls zināmām pārmaiņām karogos bija pārmaiņas aizsargapbruņojumā, kas kļuva smagāks. Ar

Aizkraukles komtura karogs: melns ar baltām zvaigznēm. Kokneses fogta karogs: balts ar melnu pārdalīti.

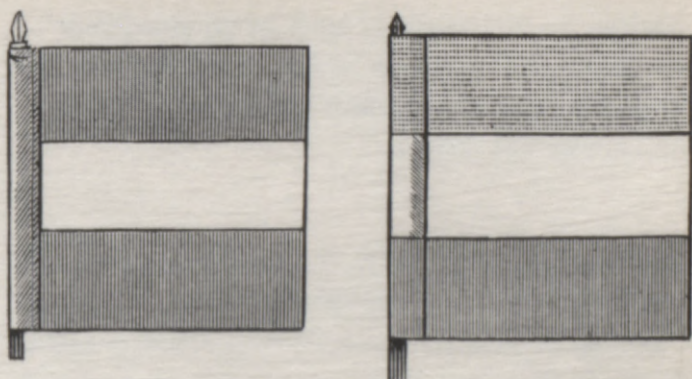
12. gs. sākumu visā Eiropā pamazām nāca lietošanā bruņu cepures, kas sedza visu seju. Jau pirms tam lietotās bruņu cepures ar plāksni, kas sedza tikai degunu (tādas atrastas arī kuršu senkapos), lielā mērā apgrūtināja bruņu cepures valkātāja pazišanu, bet tagad tas bija pilnīgi neiespējami, cepuri nenonēmot. Atsegt galvu cīņās apstākļos bija bīstami. To labi ilustrē chronista Indriķa tēlotā letgaļu vecākā Satekles Rūsiņa nāve. Cīņā ap Sateseles pili 1212. g. Rūsiņš, kas atradās lībju pils aizstāvju starpā, no pils apcietinājuma uzsāk sarunu ar Cēsu mestru Bertoldu, savu draugu (*draugum suum* — chronikas vienīgais latviešu vārds, XVI, 4) un biedru. Lai Bertolds viņu pazītu, Rūsiņš ir spiests noņemt savu bruņu cepuri. Chronikā lasāms: „Un piepieši viņš dabūja savā galvā stopnieka bultu, saļima un pēc tam nomira.”

Lai atvieglotu bruņinieku identificēšanu, uz vairoga, bruņu cepurēm un arī karogiem sāka lietot visdažādākā veida heraldiskus simbolus, kas sākumā attiecās tikai

uz lietotāju personu, bet pamazām palika mantojami, topot par ģimeņu un dzimtu ģerboņiem.

Vācu ordeņa 13. un 14. gs. karogos pārstāvētas abas karogu grupas. No Vidzemes karogiem pirmajai pieder Rīgas bīskapam pakļautā Kokneses fogta karogs. Heraldikas tipa ir Aizkraukles komtura karogs ar heraldiskām zvaigznēm, kādas atradās arī uz komtura zīmoga.

Abi karogu tipi, heraldiskie ar figūrātīvu simboliku un karogi ar vienkāršu ģeometrisku krāsu laukumu sadalījumu turpmāk ir līdztekus lietošanā līdz mūsu dienām. No Dluogoša publicētiem 56 Vācu ordeņa karogiem mūs interesē neheraldiskie karogi. Septiņiem no tiem ir ordeņa melnbaltās krāsas. Četros gadījumos melna josla pārdala balta karoga četrstūri gan līmeniski, gan diagonāli, un tikai vienā gadījumā karogs ir melns, pārdalīts ar svērtenu baltu joslu. Tie paši karogu krāsu laukumu kompozīcijas paņēmieni vērojami tajos ordeņa karogos, kur melnas krāsas vietā lietota sarkanā, kas ordeņa karogos vispār dominē. Viens no šiem karogiem pilnīgi atbilst cēsinieku latviešu karogam, kādu mēs to iedomājamies. Tas ir ordeņa lielkomtura karogs — sarkans ar līmenisku baltu pārdalījumu vidū⁴⁷. Dluogošs atzīmē, ka šī karoga kontingentā cīnījās arī austriešu bruņinieki. Cik tam ir pamata, vai arī uz tādu atzinumu pamudināja austriešu līdzīgais karogs, to grūti izšķirt. Austriešu sarkanbaltsarkanais karogs ir senas izcelsmes. Trīras Balduīna 14. gs. kodekā ar Indriķa VII Romas gājiena tēlojumu krāsainu bilžu virknē Austrijas sarkanbaltsarkanais karogs atkārtoti sastopams sakarā ar hercoga Leopolda I piedalīšanos gājienā⁴⁸. Sarkans kā spilgta kontrasta krāsa bija — neatkarīgi no tās

*Vācu ordeņa lielkomtura sarkanbaltsarkanais karogs.
Karogs, zem kuŗa cīnījās Tannenbergas kaujas dalībnieki no Livonijas:
dzeltens-balts-sarkans.*

simboliskās nozīmes — visai iecienīta viduslaiku karogos. Tāpēc līdzīgi sarkani ar baltu pārdalīti karogi tā laika ikonografijā atkārtoti sastopami.

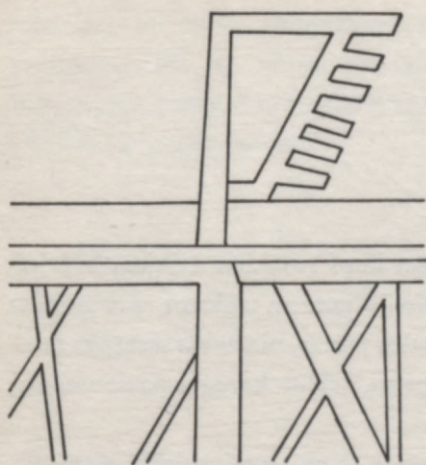
Starp Tannenbergas Vācu ordeņa karogiem atrodas viens trīs līmeniskās joslās pārdalīts dzelteni-balti-sarkans karogs, kuŗu Dluġošs apzīmējis par Reinas novada un Vācijas bruņinieku karogu, kuŗu kontingentā ietilpa it kā arī vidzemnieki. Paprockis turpretim savā darbā par poļu ģerboņiem apgalvo, ka visa šī karoga kaŗavīru vienība bijusi komplektēta no vidzemniekiem (*livonitis*)⁴⁹. Dluġošs savukārt aizrāda, ka vidzemniekiem bijis savs karogs. Dluġoša sniegtās ziņas par Tannenbergas karogiem ir atsevišķos gadījumos pretrunīgas un apšaubāmas. Vācu ordeņa palīġspēkos, kas nāca no Latvijas, pašu bruņinieku skaits nevarēja būt pārāk liels, bet kaŗaspēks komplektējās ievērojamā mērā no ordeņa

vasaļiem, arī no latviešu, lībju un igauņu vidus, kuŗu
pienākums bija ar saviem vīriem piedalīties sava lēņa
kunga kara gaitās. Vai minētais karogs nāca no Vācijas
vai Latvijas, nav skaidrs.

Latviešu karogi pirms 13. gadsimta

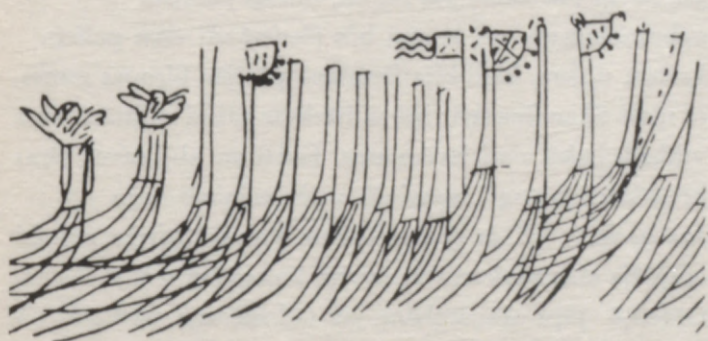
Visām tautām un zemēm kopš senākiem laikiem ir bijuši karogi, tāpēc, tiešiem pierādījumiem trūkstot, nav pamata pielaiest varbūtību, ka baltu tautas, pirms tās sastapās ar slavu un ģermāņu karogiem, nebūtu karogus pazinušas un lietojušas.

Ievērojot dzīvo kultūras apmaiņu taisni laikā pirms 13. gs., nevar būt šaubu par to, ka, līdzīgi pārējam apbruņojumam, arī karogi būs pierādējuši tiem pašiem karogu tipiem, kādi bija lietošanā pārējās Eiropas zemēs, it īpaši Skandināvijā, kuŗas ietekme taisni militārā ziņā vikingu laikā visai ievērojama. Kurši un lībji savos jūŗas braucienos jau agri iepazinās ar skandinavu kuŗu karogiem. 7.—8. gs. gotlandieši un Viduszviedrijas zviedri uzturēja cieŗus sakarus ar savām kolonijām senajā Kursā, Grobiņā. Jūŗu neapŗaubāmi jau tad ŗķersoja arī kurŗu un lībju kuŗi. Kādi bija Grobiņas zviedru kuŗi, mums labi zināms no daudzajiem kuŗu attēliem Gotlandes tā paŗa laika t. s. bilŗu akmeņos. Masta galā ŗiem kuŗiem bija īpatnēji trīsstūŗa veida karogi. Grūti iedomāties, ka mūsu senči būtu devuŗies jūŗas braucienos uz kaيميņu zemēm ar nekarogotiem kuŗiem. ŗeit minētais Gotlandes piemērs ar neparasti stūŗaino, sloksnes veida mēlēm rotāto karogu daŗādās variācijās sastopams arī vēl vēlā vikingu laikā pat līdz 13. gs., kā tas redzams kādā Norvēģijā, Bergenē atrastā kokgrieŗumā, kur tamlīdzīgi karogi rotā kuŗu priekŗgalus. Tādi no 11.—13. gs. uzglabājuŗies

Gotlandes kuģa karogs.
No kuģa attēla uz 8 gs.
bilžu akmens.
Stenkyrka, Gotlande.

Vikingu kuģu karogi.
13. gs. kokā gravēta
vikingu flotes attēla
sīkdaļa. Atrasts senajā
Bergenē, Norvēģijā.

bronzā veidoti, gan oriģināllielumā, gan miniatūrā no nelieliem kuģu modeļiem⁵⁰.

Kuršu zvejnieki Kuršu kāpās vēl nesēn savu laivu mastu galus rotāja ar vēja rādītājiem, t. s. *vēlavām* (arī *vēlags*, *vēlogs*, lietuviski *vēlukas*, kāpinieku valodā arī *ženklis*). Tie ir bagāti kokā griezti rotātāji veidojumi, kuņiem mēdz arī piestiprināt krāsaina auduma sloksnes. Ir iespējams, ka šis paradums atvasināms no minētajiem, ar auduma sloksnēm rotātajiem, senajiem skandinavu kuģu karogiem,

10. un 11. gs. trīsstūŗa veida karogi ar mēŗem vai bāŗkestīm. Nortumbrijas karaŗa Olava (944—945) un Knuta Lielā (*1035) Anglijā kaltas naudas. Monēŗu aversa uzraksti: ANLAF (Olaf); CUNUNC un CNUTR REX.

kuŗiem līdzīŗus, jādomā, lietoja arī senie kurŗu un līŗju jūŗas braucēji.

Līdzīŗs veids Skandināvijā un Anglijā reizēŗ bija arī parastajiem ŗķēŗa karogiem. Viens tāda veida karoga attēls redzams uz Rīŗprūŗijā atrasta 10. gs. vikingu zobena. Vairāŗ vai mazāŗ trīsstūŗaini karogi sastopami uz 10. gs. naudām un rūŗnakmeŗiem⁵¹.

Ciktāl līdzīŗgas karoga formas varēja ietekmēt seno latvieŗu tā paŗa laika karogus, par to var bŗt tikai minēŗjumi. Vēŗā ņemot vikingu laika ievēŗojamo Skandināvijas ietekmi apbruŗojuma un ieroču ziņā, īpaŗi Kursā un līŗju novados, visai iespēŗjama arī analoŗu karogu veidu pārņēŗšana. Par seno latvieŗu karogu iespēŗjamiem veidiem pirms 9. gs. trūkst jebkādu, pat netieŗu norāŗdīŗjumu.

Sirojot un tirgojoties Zviedrijā, Dānijā un it īpaŗi Gotlandē, kurŗu, līŗju, sāmsalieŗu un īŗauŗu jūŗas braucēji iepazinās ar mēŗem rotāŗiem ŗķēŗu kaŗa karogiem vismaz jau 12. gs., pirms tie sastapās ar ordeŗa laika

līdzīgiem karogiem. Gotlandē 12. gs. celtās Halles baznīcas cilnī tēlots kāds jātnieks ar vairogu un šķēpa karogu ar četrām mēlēm. Rietumeiropā tādi karogi sastopami jau 9. gs. miniatūrās.

Vai latviešu ciltis lietojušas no Eiropas noteicējām karoga tradīcijām pilnīgi atšķirīgus, kādās lokālās, īpatās tradīcijās sakņotus karogu veidus, nav zināms, bet maz ticams. Pastāvot dzīvai kultūras elementu izmaiņai, Eiropas karogu tradīcijas, lokāli variējot, visumā bija vienvēidīgas. K. Dzirkalis savā Latvijas karoga vēsturē aizrāda uz kādu iespējamu senbaltu karogu, pamatojoties uz Tacita (*Tacitus, Germania*) apgalvojumu, ka aistu (seno rietumbaltu) karogs bijis ar kuiļa attēlu. Tacitam informācijās par Baltijas jūras piekrastes tautām varēja ieviesties pārpratumi, un citu tautu, šai gadījumā ķeltu, paradumi, varēja tikt pārnesti seno baltu vidē. Pilnīgi noraidāma šī Tacita ziņa tomēr nav. Kuilis cieši saistīts ar ķeltu kultiskajiem un reliģiskajiem priekšstatiem. Tas sastopams uz ķeltu zobenu asmeņiem, naudām, dievību tēliem, un bronzā veidotas kuiļa figūras rotāja ķeltu standartus. Ievērojot ķeltu kultūras diezgan ievērojamo ietekmi uz seno prūšu, leišu un arī latviešu cilšu kultūru, kuiļa simbola pārņemšana šo tautu maģiski reliģiskajā sfairā nebūtu neiespējama. Par tādu aizguvumu trūkst, ārpus Tacita apgalvojuma, tomēr jebkāda norādījuma seno baltu archaioloģiskajos materiālos un senās mītoloģijas avotos.

Ir mēģināts, pamatojoties uz tautas dziesmās atkārtoti sastopamā kaŗa karoga rakstīšanas motīva, rekonstruēt latviešu senos karogus. Tādu mēģinājumu rezultātā radās aistētiski visai pievilcīgi karogi, bet nav

nekāda pamata tādus veidojumus attiecināt uz šeit iztīrīto laika posmu.

Zināmu ievēriību ieguvis noslēpumainais senprūšu karogs ar it kā dievību attēliem un rakstu zīmēm. Šī karoga versija, šķiet, cēlusies ne agrāk par 16. gs., un M. Pretorijs (17. gs.) savā *Deliciae prussicae* cenšas karoga rakstu zīmes tulkot. M. Siliņš arī operēja ar šīm rakstu zīmēm, mēģinot rekonstruēt senlatviešu rakstu. Karoga rakstu zīmes atburtot centās arī tāda autoritāte kā lietuvju valodnieks prof. K. Būga, kas dīvainā kārtā noteicis karoga vecumu uz 533. gadu pēc Kr. Šī „senprūšu karoga” mistērija vispār nav atrisināma⁵².

Karoga nosaukums

PAR LAIKU PIRMS 13. gs. tika jau aizrādīts uz pilnīgo tiešo avotu trūkumu. Mēģinot risināt latviešu karogu problēmu par senākiem laikiem, nevar paiet garām latviešu karoga nosaukuma lingvistiskai analīzei. Sen zināms un neapstrīdēts ir valodnieku konstatējums, ka latviešu „karogs” (leišu *karūna*, senprūšu *caryangus*) ir aizgūts no senkrievu *chorugy*, *chorogy* (poļu *chorągiew*, slovēņu *karógl*). Slavu karoga nosaukums savukārt tiek atvasināts no mongoļu *orungo*, *orunga* = zīme, karogs, kas aizgūts ar turku tatāru valodas starpniecību⁵³.

Saglabājies vēl kāds cits karoga nosaukums, ko sen jau vairs nelieto. Tas ir vārds „stēga”, kas K. Ulmaņa vārdnīcā uzņemts ar nozīmi karogs⁵⁴. Ar to pašu nozīmi šo vārdu sastopam arī K. Mīlenbacha vārdnīcā. Tāds karoga apzīmējums atvasināms no otra senkrievu karoga nosaukuma *stjag*.

Viduslaiku krievu avotos karogiem sastopami apzīmējumi *znamja*, *chorugy*, *stjag* un *prapor*. 12. un 13. gs. avotos lieto pārmaiņus *chorugy* un *stjag*. Pirmais apzīmējums savā senākajā nozīmē attiecas uz visāda veida karogiem, bet vēlāk galvenokārt ir lietots baznīcas karogu apzīmēšanai. Kaŗa karogiem tad lieto nosaukumu *stjag*, ko valodnieki uzskata par aizguvumu no ģermāņu valodām. *Stjag* nekad nelieto baznīcas karogu apzīmēšanai, bet jau 12. gs. avotos šis nosaukums attiecināts tikai uz kaŗa karogiem; to, piemēram, konsekventi lieto 12. gs. sākumā sarakstītā Nestora

chronika, tēlojot galvenokārt 11. gs. notikumus⁵⁵. Tas pats redzams t.s. Igora dziesmā, kurā pat uzsvērtā abu karogu raktura atšķirība, nostādot sarkano *stjag* pret balto *chorjugov* (*čr'len'stjag, bela chorjugov*). Kara karogu dominētāja krāsa 10.—12. gs. ir sarkanā, kamēr baltā ir miera, svētuma un šķīstības krāsa tā laika krāsu simbolikā, kā austrumos, tā arī rietumos⁵⁶.

No tā varētu secināt par abu aizguvumu pārņemšanu no dažādiem atšķirīga rakstura seno krievu karogiem. „Stēga” no krievu militārās sfairas un „karogs” no krievu pareizticības vides, no kuņas mēs aizguvām baznīcas nosaukumu un baznīcas izdarību galvenos terminus. Tādā gadījumā „karogs” pamazām izskaudis no krievu militārās vides pārņemto „stēgu”.

13. gs. sākumā letgaļu Piedaugavas un ziemeļu un austrumu novadi vismaz pa daļai bija kristīti grieķu katoļu baznīcas ticībā. Pāriešana pareizticībā būs bijusi labprātīga aiz mums tuvāk nezināmiem apsvērumiem, jo trūkst jebkādu norādījumu par krievu piespiedu misiju. Noteicēji faktori bija divi tā laika krievu politiski un kultūras centri: Pleskava-Novgoroda un Polocka-Smoļenska. Jersikā un, jedomā, vēl dažās citās vietās, kur pastāvēja letgaļu draudzes, atradās pareizticīgo baznīcas. Šo baznīcu svētku rotājumā un procesijās ārpus baznīcas grezniem svētajiem karogiem ar reliģisku simboliku bija izcila loma. Šo košo karogu iespaidā, sākumā tikai pareizticīgo letgaļu novados, pamazām būs ticis pārņemts arī šo karogu nosaukums *chorugy*.

Karoga nosaukuma pārņemšana nevarēja sākties pirms 11. gs. Novgorodā un Pleskavā jau kopš 990. g. atradās pareizticīgo bīskapi, bet apkārtējām slavu un somugru tautām kristiānisms bija vēl svešs.

Pareizticības nostiprināšanās un uzplaukums sākās tikai ar 11. gs. vidu. Tā, piemēram, vecākā un ievērojamākā, sv. Sofijai veltītā baznīca Novgorodā celta tikai starp 1045. un 1052. g., Polockas sv. Sofijas baznīca celta laikā no 1044. g. līdz 1060. g. Jāpieņem, ka ticības ekspansijas process rietumu virzienā letgaļu austrumu novados varēja izvērsties tikai, sākot ar 11. gs. vidu un 12. gadsimtenī. Ja pieņēmums par baznīcas lomu, krievu karoga nosaukumu pārņemot, ir pareizs, tad šis aizgūvums no senkrievu valodas, līdz ar pārējiem baznīcas terminiem noticis šai laika starpā.

Tāds pieņēmums saskanētu arī ar mūsu valodnieces E. Hauzenbergas-Šturmas konstatējumu, ka vārds „karogs”, pēc *uo* skaņas spriežot, aizgūts tai pašā laikā, kad senie baznīcas termini un tiesas vārdi — duomāt, suods u.c. Tas ir laikā, kad *o* nav vēl bijis pārvērties par vēlāko krievu *u*-skaņu, bet bijusi kāda *o* skaņas starppakāpe, tātad laikā starp senkrievu *chorogy* un *chorugv*. E. Hauzenberga-Šturma tomēr pielaiž varbūtību, ka „karogs” mums ienācis no senkrievu militārās sfairas, aizrādot uz aizgūtiem vārdiem „pulks” un „robeža” un to, ka karoga vārds pie mums tautasdziesmās apzīmē arī — pulku, pulciņu tāpat kā krieviem. Attiecībā uz pēdējo argumentu atzīmējams, ka karogs vienības, pulciņa nozīmē sastopams arī ģermāņu tautās un tādā nozīmē karogs (*vane, banîr*) atkārtoti lietots Atskaņu chronikā.

Te vēl atzīmējams, ka slavu *plъkъ* līdzīgi senkrievu otram karoga nosaukumam *stjag* ir seni ģermāņu aizgūvumi.

Norādījumu uz karoga nosaukuma pārņemšanu no slavu militārās vides varētu saskatīt arī tai apstākļi, ka

tāds karoga nosaukuma patapinājums ir arī poļiem, leišiem un senprūšiem, kas neatradās austrumu baznīcas ietekmē, kāda pastāvēja Latvijas austrumu daļā. Kaŗa karoga un eventuāla baznīcas karogu loma nosaukuma pārņemšanā jāuzskata par vēl galīgi neatrisinātu.

Jau sen pirms 13. gs., kad Indriķa un Atskaņu chronikās atkārtoti pieminēti kaujas laukā pamestie daudzie krievu krāšņie karogi, senie latvieši, būdami ar saviem slavu kaimiņiem austrumos saskarsmē gan miera, gan kaŗa apstākļos, it labi pazina krievu karogus. Šeit aizrādāms tikai uz vienu spilgtu piemēru militārā laukā, kad zemgaļi atvaira polockiešu iebrukumu: „Tai pašā gadā zemgaļi (*zimēgola*) uzvarēja Vseslavičius, visus brāļus un viņu kaŗadraudzes 9 tūkstošus nogalināja (*perebila*),” lakoniski vēstī Nestora chronika par Polockas kņaza neveiksmīgo mēģinājumu 1106. gadā pakļaut sev Zemgali⁵⁷. Līdzīgi kā 13. gs. cīņās arī šai gadījumā tik plaši sagatavotajā kaŗa pasākumā zemgaļu rokās būs krituši daudzi krievu karogi. Minētajā cīņā un vispār militārā laukā senie latvieši drīzāk sastapās ar krievu karoga nosaukumu *stjag* nekā ar *chorogy*.

Konstatējot karoga nosaukuma aizņemšanu no senkrievu valodas, nav ne mazākā pamata iedomāties stāvokli, ka senlatviešu ciltīm karogi pirms nosaukuma aizguvuma būtu bijuši nepazīstami un ka līdz ar nosaukumu būtu pārņemts arī pats objekts.

Kāds tādā gadījumā bijis latviešu resp. baltu pašu senais karoga nosaukums?

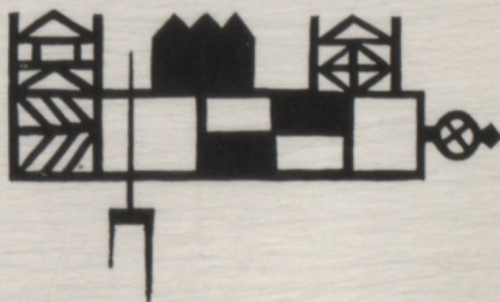
Leišu valodā karogam bez jau minētā *karūna* no kaŗa karogu vides patapināts nosaukums *prapartis*, kas atbilst senkrievu citam kaŗa karoga apzīmējumam *prapor* un pirmslavu *porpor*. Leišiem bez minētā karoga

nosaukuma ir cits, galvenokārt lietots, — *vēliava* ar variantiem jumta un vēja karogiem — *vé'langé, vé'lanké*. Tam atbilst latviešu vēja rādītāja nosaukums *vēluogs, vēluoks, vāluogs*⁵⁸. To pašu apzīmējumu jau sastapām zvejnieku laivu vēja rādītājiem — karogiem kuršu kāpās. Mīlenbacha-Endzelīna vārdnīcā sniegts piemērs no Barona-Visendorfa dainām (14278), kur sacīts: . . . laiva nāca deviņiem vēluogiem (variants: vēluokiem), ar skaidrojumu, ka domātas buņas (*Segel*)⁵⁹. K. Draviņš ir pārliecināts, ka šis teksts, to interpretējot, ir pārprasts un arī šai gadījumā tautasdziesmas vēluogi ir karogi un nevis buņas. Tāpat E. Hauzenberga-Šturma aizrāda uz vēluoga tulkojuma avotu, tautas dziesmu vācēju mācītāju M. Celmiņu, un domā, ka buņas nozīme vēluogam varētu būt Celmiņa paša iztulkojums un ka *vēluogi* arī šai gadījumā ir laivas karodziņi. Nepārprotami karoga nozīmē *vēluoks* (tāmiskas izlokšnes vēlaks) sastopams tautas dziesmā:

*Tautiets manu vainedziņu
Vēlak[a] galā vēcināja.
Ņem, bāliņ, asu cirvi,
Nuocērt tautu vēlakiņu!*⁶⁰

Vēlaks (resp. vēluoks) šai gadījumā nevar būt vēja rādītājs, jo puisis meičas vainagu uzmaucis vēlaka galā un to vicina. Vainagu, ko vicina vēlaka galā, varam iedomāties tikai, ja runa ir par karoga kāta galu, uz ko norāda arī meičas aicinājums nocirst „tautu vēlakiņu”.

Pēc K. Draviņa domām latviešu un leišu senais karoga vārds ir bijis pirmajā daļā ar sakni vē(j) kā vēja vārdā. Latviešu apzīmējumiem *vēluogs* un *vēluoks* (*Wind-, Wetterfahne*) otrā daļā ir vārds *luogs* vai *luoks* no

*Kuršu kāpu zvejnieku laivu masti ar vēja karogiem — vēlogiem
Nidas ostā.
Zvejnieku laivas vēlogs.*

senākājām formām *lang-* un *lank-*, kas vedamas sakarā ar vārdiem, kam nozīme „šūpoties, līgoties, svaidīties, locīties, plandīties vējā”. Nesaīsinātās formas būtu *vēja lanka*, *vēja langa*, *vēja lanks*, *vēja langs*, kas

nozīmējušas priekšmetu, kas lokās, plandās, vijas vējā. Kad latviešu valodā *an* kļuva par *uo*, radās *vēja luoks*, tālāk *vējluoks*, *vēluoks*. Tas pats ar citu izlokšņu *vēja langu*, kas kļuva par *vēluogu*.

Šo divu jēdzienu savienojumos tātad saskatāms senais latviešu karoga vārds, kas sevī ietver karogu īpatnējās pazīmes un pa daļai saskan ar leišu karoga nosaukumu *vēliava*. Kad no senkrievu valodas aizgūtais karoga vārds aizstāja seno latviešu karoga nosaukumu, pēdējais, zaudējot savu pirmatnējo nozīmi, ir saglabājies vēja karoga, resp. vēja rādītāja nozīmē.

Secinājumi

SENĀKAIS latviešu sarkanbaltsarkanais karogs ir Cēsu kaŗavīru vienības karogs, ar kuŗu tā 1280. gadā ieradās Rīgā. Par karoga izcelšanos nav skaidrības, un paliek divas iespējas — tas varēja būt cēlies pirms ordeņa laika Cēsu latviešu vidē vai arī radies tās ordeņa militārās iekārtas ietvarā, kuŗā cēsinieki bija iekļauti. Ievērojot vācu bruņinieku ordenī pastāvošo paradumu izdalīt karogus kaŗavīru vienībām, tās sakārtojot kaŗagājienam, un to, ka chronists cēsinieku karogu saista ar ordeņa pili Cēsīs, visai ticams ir pēdējais pieņēmums. Tādā gadījumā Atskaņu chronikā uzsvērtais apgalvojums, ka tas ir latviešu karogs, nozīmētu, ka šis karogs nebija vienreizēji konkrētam gadījumam piešķirts, bet cēsinieki pastāvīgi savās kaŗa gaitās pulcējās ap šo savu karogu. Vācu ordeņa krustnešu spēku nepietika, lai ar zobenu veiktu ātru kristiānisma misiju, un vācu militāros panākumus ievērojamā mērā veicināja lībju un latviešu cilšu kontingenti, kas ordeņa kaŗos varēja piedalīties arī ar saviem karogiem.

Cēsinieku latviešu karoga problēmu aplūkojot nevis lokāli izolēti, bet sakarā ar tā laika kaŗa karogu veidiem vispār, Cēsu karoga krāsu izvēlē un salikumā nekādas īpatas lokālas pazīmes nav saskatāmas un tas pilnīgi iekļaujas sava laika Eiropas karogu tradīcijās. Sākot ar 13. gadsimta vidu, ieviešas t. s. heraldiskā laika karogi, kuŗiem bija vairāk vai mazāk paprāvu izmēru kvadrātiska forma, lai rastu laukumu heraldisko

simbolu ievietošanai. Šai karogu grupai pieder visi Tannenbergas kaujā zaudētie Livonijas Vācu ordeņa karogi. Līdztekus tāda veida karogiem visā 13. gs. un vēlāk vispārējā lietošanā vēl ir arī pirmsheraldiskā laika nelielie, šķēpam piestiprinātie karogi, kuŗus kuplina trīs, četras vai vairākas mēles. Nav apšaubāms, ka arī cēsinieku vienības kaŗa karogs ir bijis neliels, mēlēm kuplināts šķēpa karogs. Labs piemērs tāda veida karogam redzams uz Mazovijas hercoga Konrāda zīmoga ar paša hercoga attēlu pilnā apbruņojumā un šķēpam piestiprinātu līmeniski trīsdalītu karogu. Karoga trīs viena platuma joslu krāsas nav zināmas. Ievērojot sarkanās un baltās krāsas pārsvaru arī rietumu slavu karogos, varētu ar zināmu rezervāciju arī šim karogam iedomāties abu šo krāsu salikumu.

Šai sakarībā aizrādāms uz Latvijā, īpaši lībju senkapos, atrastajām 11. gs. bagāti ar sudrabu skandinavu stilā ornamentētajām šķēpu smailēm. Tādi grezni šķēpi bija cilšu dižciltīgo ieroči, un vismaz daļa no tiem varēja būt bijuši karogu šķēpi, līdzīgi šeit minētajam Mazovijas hercoga karogotajam šķēpam.

Par karogiem senajā Latvijā pirms vācu ienākšanas trūkst jebkāda norādījuma. Militārai videi ir lielā mērā pārnacionāls raksturs, kas izskaidrojams ar cenšanos piemēroties vispārējam valdošajam apbruņojuma veidam, lai iegūtu apkārtējo tautu apbruņojumam līdzvērtīgus ieročus. Lokālas atšķirības izpaužas parasti tikai sīkdaļu veidojumos un rotājumā. Tā, piemēram, seno kuŗšu 11. un 12. gs. ieroči pilnīgi līdzinās pārējo ziemeļu un rietumu tautu ieroču tipiem. Ievērojot sacīto, jāpieņem, ka arī latviešu cilšu senie karogi pirms ordeņa laika bija pieskaņoti sava laikmeta noteicējam kaŗa

Mazovijas hercogs Konrads
(1190—1247) ar līmeniski
trīsdalītu šķēpa karogu.
Hercoga zīmoga attēls.

karogu tradīcijām. Tas īpaši attiecināms uz jūras braucēju, kuršu un lībju, kuģu karogiem. Nav domājams, ka viņi būtu šķērsojuši jūru nekarogotiem kuģiem. Starp Baltijas zemēm un Skandināviju pastāvēja visai dzīva preču un cilvēku kustība abos virzienos. Skandināvijas jūras braucēju īpatie trīsstūra veida ar mēlēm vai piekariem rotāti karogi bija Latvijā pazīstami, vismaz jau sākot ar 8. gs., kad Gotlandes un Mēlara novada zviedri uzturēja ciešus sakarus ar savām kolonijām senajā Grobiņā (skandināvu *Seeburg*). Iespējams, ka būtībā līdzīga rakstura kuršu zvejnieku laivu vēja karogi ir tādu senu kuģu karogu relikti. Tam par labu runā arī šo vēja karogu nosaukums vēlogs un tā varianti. Mūsu valodnieki pieņem, ka šeit meklējams senais latviešu, resp. baltu leišu karoga nosaukumam *vēliava* radniecīgais karoga vārds, ko 11.—12. gadsimteņa laikā izskauda no senkrievu valodas aizgūtais karoga nosaukums.

Piezīmes

- ¹ DZIRKALIS, 51.—54. lpp.
- ² *Chronik* 1876, 9223—9229. Latviski tulkotajiem citātiem izmantots *Chronika* 1936. Citātu numerācija attiecas uz oriģinālteksta rindām.
- ³ ŠVĀBE 1923, 44. lpp.; 1952, 984. lpp. Par aizrādījumu uz ŠVĀBE 1923 man jāpateicas A. Johansonam.
- ⁴ *Chronika* 1936, 9220.
- ⁵ MACKENSEN, 409. lpp.: „Auch die wendische Fahne kennt und beschreibt er (rot mit weissen Balken in der Mitte).” Vācu heraldikas apzīmējums „Balken” nozīmē krāsu joslu, kas pārdala karoga vai ģerboņa pamatkrāsu.
- ⁶ SANDER, 192. lpp.
- ⁷ *Chronik* 1876, 395. lpp. Aplams ir K. Meijera tulkojums — *Chronik* 1848: „und mit Hüten, nach wendischen Sitten”.
- ⁸ ŠVĀBE 1948, 161. lpp.; 1952, 984. lpp. Arbuzovs atzīmē, ka chronists minot: „Farben und Stoff der Wendenfahne”, ARBUSOW, 189. lpp. Te aizrādāms, ka par t. s. vendu karoga audumu chronikā nekas nav teikts.
- ⁹ MEYER, 169. lpp.
- ¹⁰ *Chronik* 1959: X, 14; XII, 5; XIV, 8; XXII, 5; XXV, 3; XXIX, 3. Citātu numerācija attiecas uz chronikas nodaļām un apakšnodaļām. Tulkotie citāti no *Chronika* 1936a. Pretēji šeit izteiktam uzskatam par Vilhelma sprediķošanu letgaļiem un vendiem atsevišķi, Kr. Ancītis saka: „Latviski viņi saprot, jo tiem sprediķo kopā ar letgaļiem . . .” (ANCITIS, 59. lpp.)
- ¹¹ Vendu jautājumu beidzamais apskatījis Kr. Ancītis, īsumā sakopojot līdzšinējo pētījumu rezultātus. Viņš pielaiž varbūtību, ka vendi ir baltizēti slavi (59.—61. lpp.). Norādījums *LE*, 387. lpp., ka vendi varētu būt bijuši Pomerānijas slavi, tāpēc ka Atskaņu chronikas autors min karogam tās pašas krāsas, kādas bija poļu un čehu karogiem, nepārlicina, jo tā laika karogos sarkans un balts vispār dominēja, bez tam nav pierādāms, ka Atskaņu chronikā minētais Cēsu karogs bija vendu karogs.
- ¹² Sk., piem., KIWULL un ANCITIS, 319. lpp., Kivuls Cēsu senkapus uzskata par latviešu kapiem. Ancītis min Elvīras un R. Šnores domas par Cēsu senkapu piederību vendiem. ŠTURMS, 25. un ss. lpp., tos pašus kapus piedēvē no Ziemeļkursas. izceļojušajiem lībjiem.

- ¹³ *Chronik* 1876. 635, 691, 1070, 3080, 3091, 6492, 9219, 9227. Vietas apzīmējumu „Wenden” lietoja tikai vācieši. Latviešu Cēsis atvasināts no krievu „Kesj”. Krievu *chronikās* sastopams vēl cits Cēsu nosaukums, ko krievi atvasināja no pazīstamā ordeņa mestra Bertolda vārda, proti, „Pertujev” (Indriķa *chronikas*: Bertoldus, magister militie de Wenden). Skat. AMMANN, 169. lpp. Cēsis atradās pie sena, svarīga satiksmes ceļa uz Igauniju, Pleskavu un Novgorodu (MUGUREVIČS, 71. lpp.). Pēc arhaioloģijas avotiem spriežot, šeit jau agrāk bija izveidojies apdzīvots centrs, kuŗa senais latviešu nosaukums nav uzglabājies.
- ¹⁴ Apzīmējums *Henricus de Lettis* ir ierosinājis plašas diskusijas par *chronikas* sacerētāja tautību. Tuvāk par to skat. V. Biļķins, *Indriķa chronikas autors. Mīts un patiesība*. Upsalā 1958; T a s p a t s, Problemet om „Henricus de Lettis” nationalitet. *Historisk tidskrift* 82 (1962); A. Svābe, Latviešu Indriķis un viņa *chronika. Straumes un avoti* II. Linkolnā 1963. Šais darbos atrodami arī norādījumi uz citu tautu pētniekiem, kas rakstījuši par šo jautājumu. (Dr. H. Biezā aizrādījums.)
- ¹⁵ BUJACK Izvilkumi no Vācu ordeņa statūtiem attiecas gan uz 14. gs., bet visa ordeņa pastāvēšanas laikā (Vācu ordenis pastāv vēl šodien, sk. TUMLER) statūti gan mainās formulējumos, bet nav grozīti pēc būtības. Līdzīgi noteikumi būs bijuši arī Zobeņbrāļu ordeņa statūtiem.
- ¹⁶ HAUPTMANN, 121.—124. lpp.; SANDER 1942; WIESNER, 6.—8., 4. un 5. att.; SCHRAMM, 28. nod.: *Signifer regis, Signifer sacri imperii, Signifer regni Italici*. OMAN, 45, 48.
- ¹⁷ HAUPTMANN, 121. lpp. Par lēņu tiesībām vispār — BRUCKAUF.
- ¹⁸ SVĀBE 1936, 16.—22. lpp.
- ¹⁹ ERDMANN 1932, 881, 889.—90. lpp.; SCHRAMM, 647. lpp. Seit 1. piez. aizrādīts uz Loomis L. H., *The Oriflame of France and the War-Cry „Monjoie”*. Studies in Art and Lit. for Belle da Costa Greene. Princeton 1954. Šis apcerējums man nebija sasniedzams.
- ²⁰ ERDMANN 1935, 316. lpp.
- ²¹ J. Saivas brīvais tulkojums: „No abām pusēm bjāva, kliezta” — ir maldinošs, jo asociējas ar nedisciplinētu klaigāšanu (*Chronika* 1936).
- ²² ERDMANN, 179. lpp.
- ²³ FRENCH 1857; *Bayeux Tapestry*.

- ²⁴ ERNST, 115 lpp., SANDER, 198. lpp.
- ²⁵ HAXTHAUSEN, 296. un ss. lpp.
- ²⁶ Vācu ordeņa noteikumu XIII nodaļā starp citu lasāms: „Wir setzin das ein ielich bruder an mentelen, an kappen, an wapenrocken ein swarcz cruce trage . . .” BUJACK, 36. lpp.
- ²⁷ GAYRE, V tab. un 7. att.
- ²⁸ OELSNITZ, 181. lpp.
- ²⁹ GAYRE, 20., 29., 7. att.
- ³⁰ KRUMBACHER; SCHWEINFURTH; ALPATOV; VAGNER.
- ³¹ NAPIERSKY.
- ³² *Urkundenbuch* I, 160.—163., CXXV lpp.
- ³³ SACHSSENDAHL, 6. tab., 4. att., 23. tab., 9. att. BASCAPÉ, 106. lpp.
- ³⁴ WORSAAE; PETERSEN; STORM; LENK. Zem karoga ar baltu krustu sarkanā laukumā arī Šveice izcīnīja savu brīvību.
- ³⁵ LIULEVIČIUS. Narbuta minētās trīs krāsas, sākot ar 1829. g., bija Karaļauču lietuvju korporācijas *Lituania* krāsas. Līdz Lietuvas valsts karoga apstiprināšanai pašā Lietuvā un īpaši Amerikas lietuvju vidū atzīmējamas lielas svārstības, risinot nacionālo krāsu problēmu. Tā, piem., Amerikas lietuvju organizāciju nacionālos karogos figūrēja krāsu kombinācijas: balts ar melnu (Vācu ordeņa krāsas), sarkans-dzeltens-melns, balts-sarkans-melns un beidzot sarkans-zaļš-dzeltens (1912. g. Baltimorā).
- ³⁶ SCHWEINFURTH, 89. att., sk. arī 265. att.
- ³⁷ DE WALD, XXIX. tab.
- ³⁸ ARNTZ 1915 b, 89.—101. lpp.
- ³⁹ DOMASZEWSKI, 26., 29. un s. lpp.; GROSSE, 367. un s. lpp.
- ⁴⁰ LEIPOLD, 9.—11. lpp.; GOLDAMMER, 47. lpp.; CUMONT, 50. tab.
- ⁴¹ ERDMANN 1935, 40. lpp.
- ⁴² DŁUGOSZ 1878, IV, 9, 127. lpp. — „Signa Cruciferis ablata in ecclesia maiori Cracoviensi appenduntur.”
- ⁴³ DŁUGOSZ 1870. Apcerējumā izmantots E. Strēlkes (E. Strehlke) *Banderia Prutenorum* izdevums.
- ⁴⁴ OELSNITZ.
- ⁴⁵ SACHSSENDAHL. Aizkraukles komtura zīmogs un karogs attēlots 12. tab., zīmoga uzraksts: + Sigillum comendatoris de ascherode.

- ⁴⁶ SANDER; FOX-DAVIES.
- ⁴⁷ Dlu-gošs šo karogu apzīmē par Štūmas (Stuhm) lielkomtura karogu, bet tāds nekad nav eksistējis. Bartolomeja Paprocka darbā par poļu ģerboņiem (*Herby rycerstwa polskiego*. Krakovā 1584), kur šie karogi arī attēloti, tikai atzīmēts, ka tas ir lielkomtura karogs (banderium magnae commendariae). Sk. OELSNITZ, 167. lpp.
- ⁴⁸ IRMER, 7. un 9. attēls.
- ⁴⁹ B. Paprocka darbs man nebija pieejams. Citēju pēc OELSNITZ, 175. lpp.
- ⁵⁰ BRØGGER; BUGGE.
- ⁵¹ BRØGGER, 4. att.; PAULSEN, 5. un 7. att.
- ⁵² DZIRKALIS, 25.—26. lpp.; BÜGA, 331 lpp.
- ⁵³ BERNEKER; SADNIK; VASMER.
- ⁵⁴ ULMANN I, 280. lpp.
- ⁵⁵ *Nestora chronika*.
- ⁵⁶ SREZNEVSKIJ; ERDMANN 1932; MEYER 1930b, 373. lpp.; JACOBSON; MEYER 1930, 479. lpp. Visās 13.—16. g.s krievu miniatūrās un ikonās kaŗa karogi ar maz izņēmumiem ir vienkārši sarkani vimpļi. Sv. Juŗa tēlojumos bieŗi redzami nelieli sarkani 3 un 4 mēļu karogi šķēpa galā. Sarkana krāsa kaŗa karogos viduslaikos dominē arī rietumos. Tā, piem., vācu Nibelungu dziesmā, ainā, kur Volkers ar burgundiem dodas caur ienaidnieku zemi, viŗš pirms tam savam šķēpam piesien sarkano karogu
- „er bant ouch zeime Scafte
ein zeichen daz was rôt.”
- (*Nibelungi* 1535, JACOBSON, 107. lpp.). Sarkani bija arī islama kaŗa karogi.
- ⁵⁷ *Nestora chronika*, 1614. g.
- ⁵⁸ FRAENKEL.
- ⁵⁹ MÜLENBACHS, 559. lpp.
- ⁶⁰ MÜLENBACHS, 556. lpp.

Piezīmes pie attēliem

- 13 Pēc DZIRKALIS. Vidusaugšvācu 14. gs. rokraksts uz pergamenta. Oriģināls Heidelbergas universitātes bibliotēkā (Codex Palat. germ. 367, fol. 248).
- 34 Pēc *Bayeux Tapestry*, 51. att.
- 36 Vācu ordeņa virsmaršala karogs pēc DŁUGOSZ 1878, 3. att. Sv. Jura karogs — turpat 5. att.
- 38 Pēc SACHSENDAHL, 23. tab., 9. att.
- 39 Pēc SACHSENDAHL, 15. tab., 59. att.
- 41 Pēc MOSCOW.
- 49 Pēc DŁUGOSZ 1878, 53. ab att.
- 52 Aizkraukles komtura karogs pēc DŁUGOSZ 1878, 16. att. Kokneses fogta karogs — turpat 56. att.
- 53 Vācu ordeņa lielkomtura karogs pēc DŁUGOSZ 1878, 16. att. Karogs, zem kuŗa cīnījās Livonijas spēki, — turpat 37. att. Karogs piederēja vienībai, kuŗā cīnījās 60 Livonijas, Reinzemes un vācu bruņinieki.
- 56 Gotlandes kuŗa karogs — attēla sīkdaļa ar kuŗa masta galu pēc oriģināla fotoattēla. Sk. arī LINDQUIST, 97. att., 73. un 121. lpp. Tamlīdzīgi trīsstūrļa veida kuŗu karogi ar auduma mēlēm vai bārkstīm bija lietošanā vēl 13. gs. Daži tādi bronza kalti un bagāti ornamentēti karogi Zviedrijā un Norvēģijā uzglabājušies līdz mūsu dienām.
Vikingu kuŗu karogi — pēc HERTEIG, 68. att. Attēlā redzami abu veidu kuŗa karogi — četrstūrļains karogs ar trim mēlēm un raksturīgi trīsstūrļa, jādromā metalla, kuŗa karogi ar izliektu ārmalu un mēlēm vai piekariem. Kuŗu zeltītie vēja karogi atkārtoti minēti Īslandes sāgās. Četrstūrļaini metalla kuŗu vēja karogi ar gaŗām auduma mēlēm redzami vēl 15. gs. kuŗu attēlos.
- 57 Pēc J. J. A. WORSAAE, *Om Danebrog*. Kōbenhavn 1849, 9.—10. lpp. Tāds pats karogs redzams uz Nortumbrijas karaļa Sigtriga (Sigtrygg 921) kaltām naudām. Šis karoga veids pilnīgi atbilst laikā no 8.—13. gs. lietotajiem kuŗu trīsstūrļa vēja karogiem. Knuta Lielā monēta liecina par to, ka tādus trīsstūrļa veida karogus lietoja arī uz sauszemes, šai gadījumā kā karaļa standartu.
- 65 Pēc GUDELIS, 123. att. un vāka zīmējums. Par vēlogu attēliem man jāpateicas lektoram J. Lingim.
- 69 Pēc VOSSBERG 1854, XX tab. Zīmoga teksts: + S. CONRADI DUCI (S MA)ZOVIE ET CVIAVIE.

Izmantotā literatūra

- ALPATOV, M. un BRUNOV, N.
1932 *Geschichte der altrussischen Kunst*. Augsburg.
- AMMANN, A. M.
1936 *Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski's*. *Orientalia Christiana Analecta* 105. Roma.
- ANCITIS, KR. un JANSONS, A.
1963 Vidzemes etniskās vēstures jautājumi. *Arheoloģija un etnografija* V. Rīgā.
- ARBUSOW, L.
1939 Mittelalterliche Schriftüberlieferung als Quelle für die Frühgeschichte der ostbaltischen Völker. *Baltische Lande* I. Leipzig.
- ARNTZ, L.
1915a Mittelalterliche Feldzeichen. *Zeitschrift für christliche Kunst* 28. Düsseldorf.
1915b Der Feldaltar in Vergangenheit und Gegenwart. *Zeitschrift für christliche Kunst* 28. Düsseldorf.
- BASCAPÉ, G. C.
1958 I sigilli dell ordine di S. Maria Teutonica. *Rivista Araldica* LVI, 3. Roma.
- Bayeux Tapestry*.
1957 *The Bayeux Tapestry. A comprehensive survey*. Ed. F. Stenton. London.
- BENNINGHOVEN, F.
1965 *Der Orden der Schwertbrüder*. Köln, Graz.
- BERNEKER, E.
1908 *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg.
- BRAUN, J.
1912 Die liturgischen Farben. *Handbuch der Paramentik* IX. Freiburg im Breisgau.
- BRØGGER, a. W. un BUGGE, A.
1925 Bronsefløiene fra Heggen og Tingelstad kirker. *Norske Oldfunn* V. Oslo.
- BRUCKAUF, J.
1906 *Vom Fahnenlehn und von der Fahnenbelehnung im alten deutschen Reich*. Leipzig.

BÜGA, K.

1926 *Lietuvjū tauta*. Vilnius.

BUGGE, A.

1931 The golden vanes of viking ships. *Acta Archaeologica* II.
København.

BUJACK.

1887 Das Wappen des Deutschen Ordens. *Sitzungsberichte der
Altertumsgesellschaft Prussia*. Königsberg.

Chronik

1848 *Die livländische Reimchronik* in das Hochdeutsche übertragen
von C. Meyer. Reval.

1876 *Livländische Reimchronik*. Hrsg. L. Meyer. Paderborn.

1959 *Henrici chronicon Livoniae*. Ed. L. Arbusov (+) et A. Bauer.
Würzburg.

Chronika

1936 *Atskaņu chronika*. Atdzejojis J. Saiva. Rīgā.

1936a *Indriķa Livonijas chronika*. Tulkojis J. Kripens. Rīgā.

CUMONT, F.

1926 *Fouilles de Doura-Europos*. Atlas. Paris.

DE WALD, E. T.

1942 *The Illustrations in the Manuscripts of the Septuagint* III, 2.
Vaticanus Graecus 752. Princeton.

DŁUGOSZ, J.

1870 *Johannis Długosz, canonici Cracoviensis. Banderia
Prutenorum*. Izd. E. Strehlke. *Scriptores rerum prussicarum*
IV. Leipzig.

1878 *Joannis Długossii sen longini canonici cracoviensis. Historia
Polonica libri XII*. Ed. A. Przedziecki Cracoviae.

DOMASZEWSKI, A.

1895 Die Fahnen im römischen Heer. *Abhandlungen des
archeol.-epigr. Seminars der Universität Wien* V. Wien.

DZIRKALIS, K.

1936 *Latvijas karoga vēsture*. Rīgā.

ERDMANN, C.

1932 Kaiserfahne und Blutfahne. *Sitzungsberichte der preussischen
Akademie der Wissenschaften*. Phil.-hist. Kl. XXVIII—XXX.
Berlin.

1935 *Die Entstehung des Kreuzzuggedankens*. Stuttgart.

ERNST, M.

1930 Kriegsfahnen im Mittelalter und die Reichsfahne von
Markgröningen. *Württembergische Vierteljahreshefte für
Landesgeschichte*. N. F. XXXVI. Stuttgart.

- FOX-DAVIES, A. C.
1950 *Heraldic flags, Banners and Standards. A complete Guide to Heraldry.* London.
- FRAENKEL, E.
1963 *Litauisches etymologisches Wörterbuch.* Heidelberg.
- FRENCH, G. J.
1857 *Banners of the Bayeux Tapestry. The Journal of the British Archeological Association XIII.* London.
- GAYRE, R.
1959 *Heraldic Standards.* London.
- GOLDAMMER, K.
1956 *Die heilige Fahne. Tribus. N. F. 4—5.* Stuttgart.
- GROSSE, R.
1924 *Die Fahnen in der römisch-byzantinischen Armee des 4.—10. Jahrhunderts. Byzantinische Zeitschrift 24.* Leipzig.
- GUDELIS, V.
1960 *Kuršių nerija ir marios.* Vilnius.
- HAUPTMANN, F.
1883 *Die Fahnen und Feldzeichen des Mittelalters. Der Deutsche Herold XIV, 9.* Berlin.
- HAXTHAUSEN, O. H. M.
1963 *Jerusalemkorset. Heraldisk tidsskrift 7.* København.
- HEINSIUS, P.
1956 *Das Schiff der hansischen Frühzeit.* Weimar.
- HERTEIG, A. E.
1959 *The Excavation of "Bryggen", the old hanseatic Wharf in Bergen. Medieval Archaeology III.* London.
- IRMER, G.
1881 *Die Romfahrt Kaiser Heinrichs VII im Bildercyclus des Codex Balduini Trevirensis.* Berlin.
- JACOBSON, M.
1915 *Die Farben in der mittelhochdeutschen Dichtung der Blütezeit. Teutonia. Arbeiten der germanischen Philologie 22.* Leipzig.
- KIWULL, E.
1911 *Gewandreste und Bronzefunde aus einem lettischen Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit bei Wenden. Mitteilungen aus der livländischen Geschichte 21, 1.* Riga.
- KRUMBACHER, K.
1911 *Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung. Abhandlungen der Königl. Bayerischen Akademie. Phil.-hist. Kl. XXV, 3.* München.

LE

1950 *Latvju enciklopēdija*. Stokholmā.

LEIPOLD, J.

1926 *Die Religionen in der Umwelt des Urchristentums. Bilderatlas zur Religionsgeschichte* 114. Leipzig.

LENK, T.

1955 *Den svenska flaggans historia*. Stockholm.

LINDQUIST, S.

1941 *Gotlands Bildsteine* I. Stockholm.

LIULEVIČIUS, V.

1962 *Lietuvių tautines vėliavos spalvos. Aidas* 6. Washington.

MACKENSEN, L.

1939 *Zur deutschen Literaturgeschichte Altlivlands. Baltische Lande* I. Leipzig.

MEYER, H.

1930a *Heerfahne und Rolandslied. Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Kl.* Göttingen.

1930b *Blutfahne und Oriflamme. Forschungen und Fortschritte* 6, Jg. 29. Berlin.

MEYER, W.

1912 *Stilistische Untersuchungen zur livländischen Reimchronik*. Diss. Greifswald.

MOSCOW, H.

1962 *Russia under the Csars*. New York.

MUGUREVIČS, E.

1961 *Svarīgākie ceļi lībiešu un latgaļu teritorijā. Arheoloģija un etnografija* III. Rīgā.

MÜLENBACHS, K.

1923—1932 *Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns*. I—IV. Rīgā.

NAPIERSKY, I. G. L.

1876 *Die Quellen des rigischen Stadtrechts bis zum Jahre 1673*. Riga.

NERMAN, B.

1958 *Grobin-Seeburg. Ausgrabungen und Funde*. Stockholm.

Nestora Chronika.

1950 *Povest' vremennykh let* I, II. Moskva-Leningrad.

OELSINITZ, E. v.

1940 *Banderia Prutenorum. Altpreussische Forschungen* 17. Königsberg i. Pr.

- OMAN, C. W. C.
1960 *The Art of war in the middle ages*. AD. 378—1515.
New York.
- PAULSEN, P.
1957 Feldzeichen der Normannen. *Archiv für Kulturgeschichte*
XXXIX, 1. Köln.
- PETERSEN, H.
1882 Et dansk flag fra unionstiden. *Aarbøger for nordisk*
oldkyndighed og historie. København.
- SACHSSENDAHL, J.
1887 Siegel und Münzen der weltlichen und geistlichen
Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561.
Est- und Livländische Brieflade IV. Reval.
- SADNIK, L. und AITZETMÜLLER, A.
1955 *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*.
Heidelberg.
- SANDER, E.
1942 Deutsche Fahnen in vorheraldischer Zeit. *Zeitschrift für*
historische Waffen- und Kostümkunde. N. F. VII. Leipzig.
- SCHRAMM, P.
1955 Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. *Schriften der*
Monumenta Germaniae Historica. 13: 2. Bd. II.
Stuttgart.
- SCHWEINFURTH, PH.
1930 *Geschichte der russischen Malerei im Mittelalter*. Haag.
- SREZNEVSKIJ, J. J.
1912 *Materialy dlja slovarja drevnerusskago jazyka* III. Peterburg.
- STORM, G.
1895 Norges gamle vaaben, farver og flag. *Skrifter utgivne af*
Videnskabselskabet i Christiania. II Hist-filos. kl. Kristiania.
- STURMS, E.
1936 Zur Vorgeschichte der Liven. *Eurasia Septentrionalis Antiqua*
X. Helsinki.
- ŠVĀBE, A.
1923 Kara daiņas. *Raksti par latvju folkloru* 1. Rīgā.
1936 Jersikas karaļvalsts. *Senatne un Māksla* 1. Rīgā.
1948 Cīņa par Latvijas tiesībām. *Latvju kultūra*. Ludwigsburg.
1952 Karogs. *Latvju enciklopēdija* II. Stokholmā.
- TUMLER, P. M.
1955 *Der deutsche Orden*. Wien.
- ULMANN, C.
1872 *Lettisches Wörterbuch* I. Riga.

Urkundenbuch.

1853 *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch I*, hrsg. v.
F. Bunge, Riga.

VAGNER, G. K.

1964 *Skulptura Vladimiro-Suzdalskoj Rusi*. Moskva.

VASMER, M.

1958 *Russisches etymologisches Wörterbuch 3*. Heidelberg.

VOSSBERG, F. A.

1843 *Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel von
frühester Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen
Ordens*. Berlin.

1849 *Banderia Prutenorum*. Berlin.

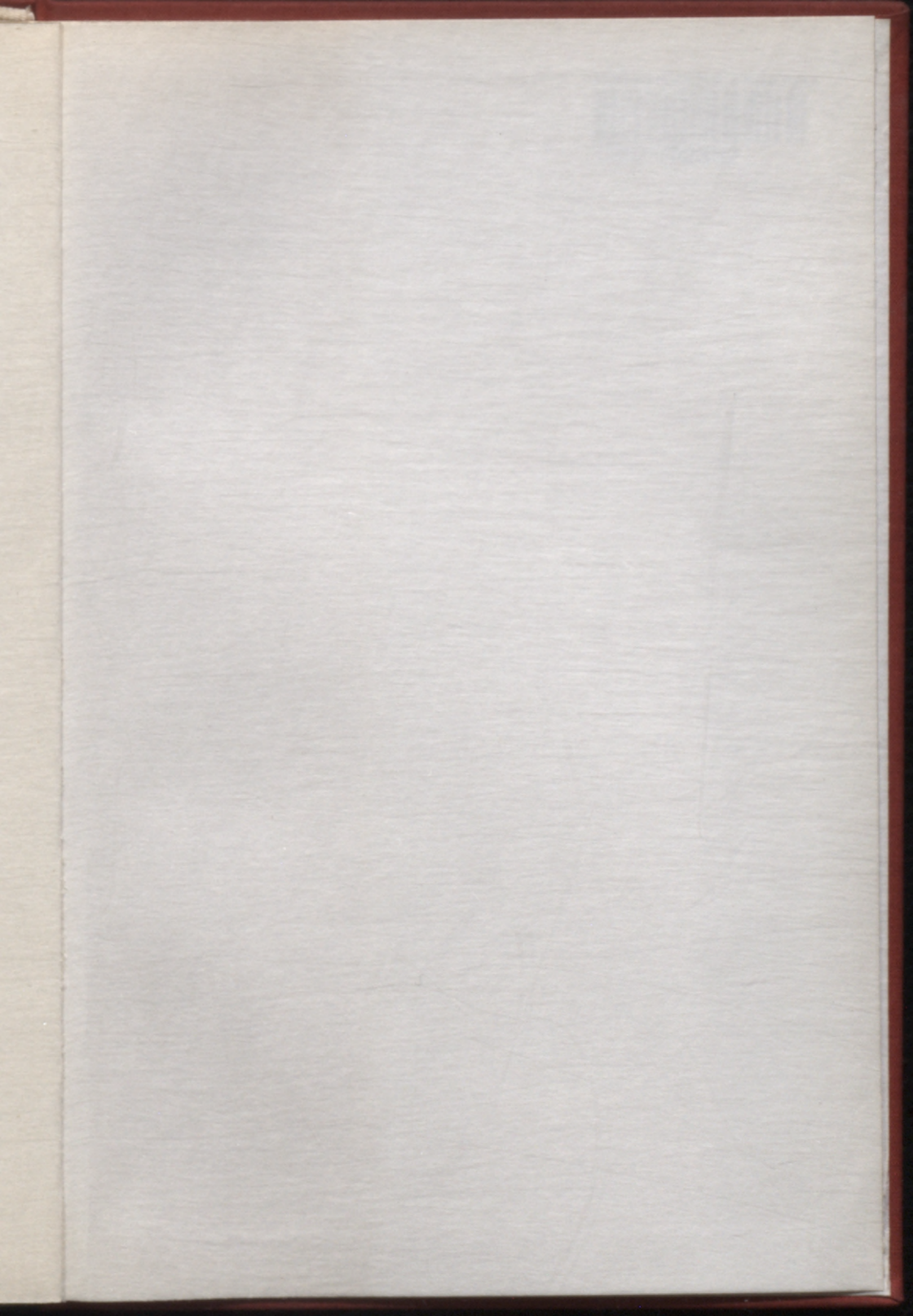
1854 *Collection de sceaux et de cachets du moyen âge polonais,
lithuaniens, silésiens, poméraniens et prussiens*. Berlin.

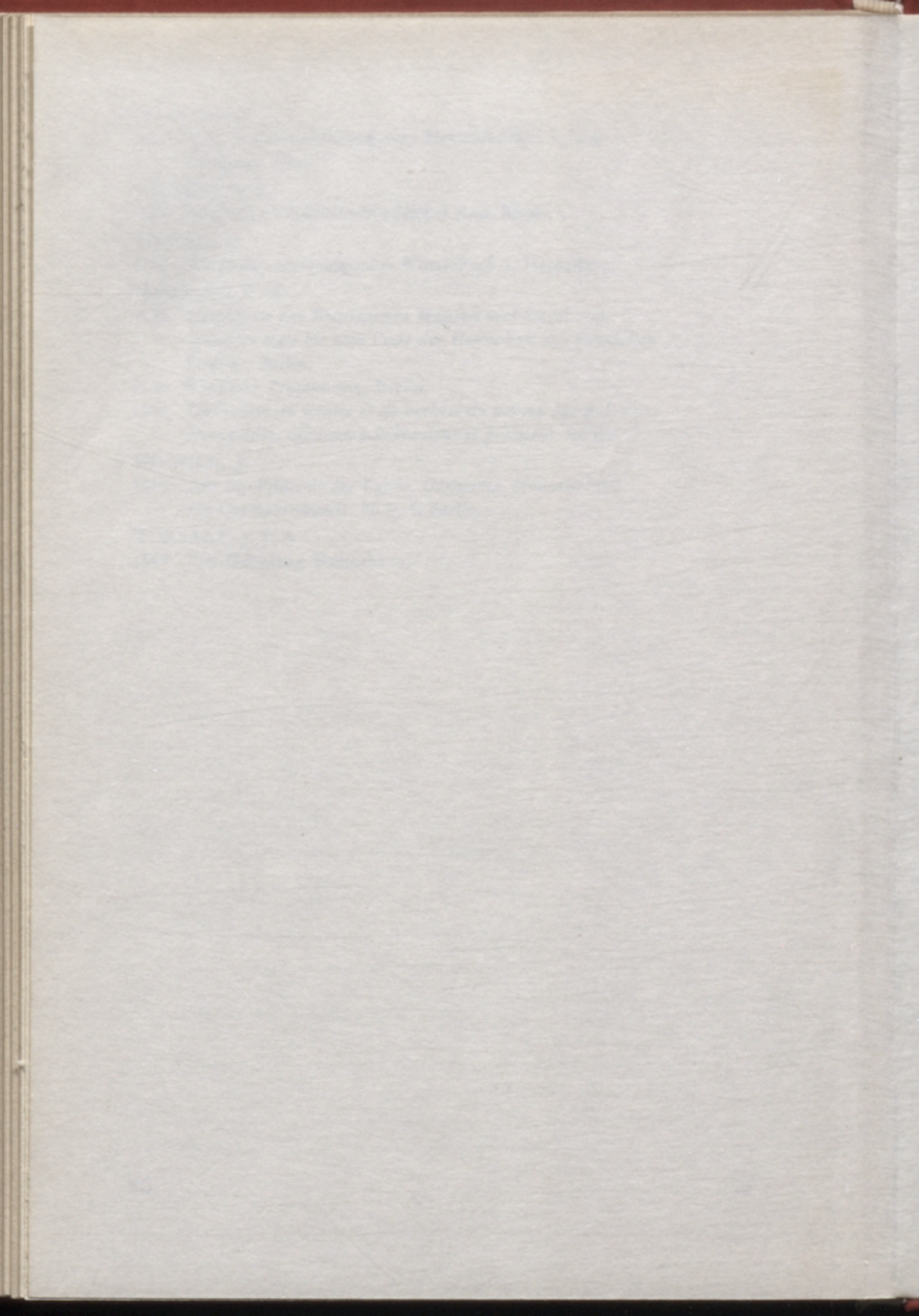
WIESNER, J.

1943 *Aus der Frühzeit der Fahne. Germania. Monatsschrift
für Germanenkunde*. N. F. 5. Berlin.

WORSAAE, J. J. A.

1849 *Om Danebrog*. København.

410.-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304080352

